

MINIMALNI STANDARDI

ZA PRUŽANJE KVALITETNE POMOĆI I PODRŠKE ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA, POSEBNO DJECI, U BOSNI I HERCEGOVINI

I. OSNOVA ZA IZRADU MINIMALNIH STANDARDA

1. Međunarodni propisi i drugi relevantni izvori

Od velike je važnosti da ljudska prava budu u središtu svih mjera koje se poduzimaju s ciljem sprečavanja i zaustavljanja trgovine ljudima te da one ne smiju negativno utjecati na ljudska prava i dostojanstvo ličnosti, a posebno na prava onih koji su žrtve trgovine ljudima.¹

Zbog toga su važno polazište u izradi Minimalnih standarda za pružanje podrške žrtvama trgovine ljudima, posebno djeci, u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: MS) međunarodni ugovori koji Bosnu i Hercegovinu obavezuju da unaprijedi i uskladi zakonski i administrativni okvir koji zabranjuje trgovinu ljudima i zahtijeva da kao država članica Ujedinjenih naroda (u daljnjem tekstu: UN) efikasnije kažnjava počinioce i štiti prava žrtava trgovine ljudima (u daljnjem tekstu: žrtve). Identičan odnos imaju i tijela Evropske unije (u daljnjem tekstu: EU) i Vijeća Evrope (u daljnjem tekstu: VE).

a) Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama² najvažniji je izvor koji sadrži opće standarde koji se odnose na efektivno poštovanje i zaštitu ljudskih prava najranjivijih grupa među koje spadaju i žrtve trgovine ljudima, što je kasnije praktično potvrđeno u presudama Evropskog suda za ljudska prava.

b) Evropski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu: ECHR) potvrdio je u svojoj presudi iz 2010. godine da trgovina ljudima potpada pod odredbe člana 4. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama³, tj. **da zabrana ropstva, služenje pod prinudom i prisilni rad obavezuju države u pogledu poštovanja ljudskih prava, kao i da usvoje i primjenjuju adekvatne zakone kako bi osigurali praktičnu i djelotvornu zaštitu prava žrtava ili potencijalnih žrtava trgovine ljudima.**

ECHR stavlja naglasak na zaštitu prava ovih žrtava te ukazuje na to da su obaveze država proširene na ispravnu identifikaciju osoba kao žrtava i njihovo upućivanje u institucije radi primanja pomoći i zaštite.

¹ Filipović, Lj., Trgovina ljudima - Priručnik za obuku sudija i tužilaca, Sarajevo (2017), OSCE Sarajevo

² Konvencija je na snazi od 1. juna 2010. godine nakon stupanja na snagu Protokola br. 14 ("Službeni glasnik BiH", broj 6/99 od 14. maja 1999. godine).

³ Evropski sud za ljudska prava, Rantsev v. Cyprus and Russia (Aplikacija br. 25965/04), 7. januar 2010.

Isti pristup je potvrđen i u nedavnoj presudi (2017) ECHR-a u predmetu Chowdury i drugi protiv Grčke. U ovoj historijski važnoj presudi ECHR je naglasio da obaveza zaštite žrtava trgovine ljudima obuhvata i njihovu identifikaciju koju provode kvalificirane profesionalne osobe te pružanje pomoći radi njihovog oporavka.¹

c) Proces pridruživanja Evropskoj uniji je proces koji zahtijeva više aktivnosti nadležnih institucija u Bosni i Hercegovini koje se mogu povezati i s aktivnostima suzbijanja trgovine ljudima, kako je to i naznačeno u **Analitičkom mišljenju Evropske komisije za članstvo Bosne i Hercegovine u Evropskoj uniji za 2019. godinu**². U ovom mišljenju se navodi da je Bosna i Hercegovina zemlja porijekla, tranzita i odredišta za trgovinu ljudima u svrhu prisilnog prosjačenja, seksualne eksploatacije, radne eksploatacije i prisilnih brakova³, te da su (...) što se tiče prevencije, potrebni značajni naponi da se spriječi trgovina djecom, između ostalog i putem proaktivne uloge socijalnih službi. Reintegracija djece žrtava u njihove porodice zahtijeva pažljivo praćenje kako bi se spriječila ponovna viktimizacija. Posebno je naglašeno da Bosna i Hercegovina mora razviti sveobuhvatan, multidisciplinarni i na žrtve orijentiran pristup kako bi se bolje identificirale i zaštitile žrtve, posebno djeca. Međunarodna saradnja bi također trebala biti pojačana posebno aktivnijim korištenjem zajedničkih istražnih timova i zajedničkih operacija.

d) Direktive Evropske unije (u daljnjem tekstu: EU) u procesu euroatlanskih integracija Bosne i Hercegovine imaju ključan značaj u kreiranju MS-a za podršku žrtvama, i to:

- Direktiva 2011/93/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 13. 12. 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječije pornografije te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP,
- Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. 10. 2012. o uspostavljanju minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP,
- Smjernice Komiteta ministara Vijeća Evrope o pravosuđu prilagođenom djeci (2010).⁴

e) Ekspertna grupa za borbu protiv trgovine ljudima Vijeća Evrope (u daljnjem tekstu: GRETA) kao stručno tijelo je u svojim Preporukama u Drugom izvještaju u vezi s primjenom Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini (GRETA (2016)) i usvojenim Preporukama CP (2017) 27 u vezi s primjenom Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini naglasila sljedeće:⁵

"U pogledu identifikacije žrtava, GRETA-u brine to što se postojećim sistemom u Bosni i Hercegovini rizikuje da značajan broj žrtava ostane neidentificiran zbog veze između

identifikacije i pokretanja krivičnih postupaka za krivična djela trgovine ljudima. Sukob nadležnosti između tijela za provođenje zakona na državnom i entitetskom nivou stvara dodatne prepreke za identifikaciju žrtava i otežava njihov pristup pomoći. GRETA smatra da vlast treba da uvede mehanizam za upućivanje na državnom nivou, kojim bi se definirale uloge i procedure svih osoba i nadležnih NVO-a koji mogu doći u kontakt sa žrtvom i osiguralo da svi relevantni akteri usvoje proaktivniji pristup u identifikaciji mogućih žrtava."

f) Komitet za zaštitu prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica UN-a⁶, u svojim Zaključnim zapažanjima o Trećem periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine, vlastima u Bosni i Hercegovini (2019) naglasio je svoju zabrinutost u vezi s činjenicom da su migranti, posebno djeca migranata, izloženi riziku trgovine ljudima te tražio poduzimanje efikasnijih mjera za zaštitu potencijalnih žrtava koje su migranti. (Preporuke dostupne na: www.mhrr.gov.ba).

Također, specijalni izvjestilac UN-a za ljudska prava migranata⁷, koji je posjetio Bosnu i Hercegovinu u oktobru 2019. godine, istakao je da postoji nedostatak alternativnih smještajnih objekata za djecu bez pratnje i žrtve eksploatacije i nasilja, te da identifikiranje ovih ranjivih grupa treba biti poboljšano.

g) Vijeće za ljudska prava UN-a, na osnovu III ciklusa Univerzalnog periodičnog pregleda stanja ljudskih prava u Bosni i Hercegovini iz 2019. godine, u okviru zaključnih zapažanja preporučuje vlastima u Bosni i Hercegovini da poduzmu konkretnije mjere u realizaciji strateškog dokumenta za borbu protiv trgovine ljudima i osiguraju pružanje potrebne njege žrtvama, posebno djeci, te da generalno pojačaju aktivnosti na realizaciji svih preventivnih mjera. (Preporuke dostupne na: www.mhrr.gov.ba).

h) Komitet za ljudska prava UN-a u svojim zaključnim zapažanjima iz 2018. godine, na osnovu Trećeg periodičnog izvještaja Bosne i Hercegovine o provedbi Pakta o građanskim i političkim pravima, preporučuje vlastima u Bosni i Hercegovini da kreiraju mjere za suzbijanje prakse ugovorenih brakova u romskoj populaciji, poboljšaju istrage o ovom fenomenu koje provode tužioci i policijske agencije. U zaključnim zapažanjima ukazuje se na neefikasnost mehanizma upućivanja za žrtve, na probleme u pristupu svim oblicima odštete za žrtve, uključujući kompenzaciju, skloništa i usluge savjetovanja, koje ne treba da zavise od završetka krivičnog postupka. Naglašena je potreba za osiguravanjem dovoljnih sredstava za pomoć i usluge rehabilitacije žrtvama te, generalno, neophodnost efikasnije provedbe strateških dokumenata i efektivnije obuke za uključene stručnjake. (Preporuke dostupne na: www.mhrr.gov.ba).

i) Komitet za eliminiranje diskriminacije žena UN-a (CEDAW) u okviru zaključnih razmatranja o VI periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine prema Konvenciji o zabrani diskriminacije žena iz 2019. godine preporučuje vlastima u Bosni i Hercegovini sljedeće: efikasniju primjenu strateškog dokumenta za borbu protiv trgovine ljudima; osiguravanje dovoljno sredstava za njihovu provedbu; poboljšanje referalnog mehanizma za žrtve; osiguravanje primjene Pravila o zaštiti

¹ Evropski sud za ljudska prava, Chowdury and Others v. Greece (tužba br. 21884/15), 30. mart 2017.

² Mišljenje EK (COM (2019) 261 final)

³ Broj potencijalnih žrtava trgovine ljudima otkrivenih 2018. godine bio je 36. Više od polovine otkrivenih potencijalnih žrtava su djeca, a gotovo dvije trećine otkrivenih potencijalnih žrtava su žene. U 2018. godini bilo je 48 osuđenih počinioca i 36 žrtava u poređenju sa 17 osuđenih počinioca i 83 žrtve iz 2017. godine.

⁴ Usvojene su 17. novembra 2010. godine.

⁵ Preporuke CP(2017)27 su usvojene 13. oktobra 2017. godine na 21. sastanku GRETA Komiteta.

⁶ Komitet za zaštitu prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica, Zaključna zapažanja o Trećem periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine usvojena 2019. godine (CMW/C/BIH/CO/2).

⁷ Specijalni izvjestilac UN-a za ljudska prava migranata Felipe Gonzalez Morales je posjetio BiH u oktobru 2019. godine.

žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine u pravosuđu i policiji, na nivou države, entiteta, distrikta i kantona; preporučuje unapređenje obrazovnih i ekonomskih prilika za žene, djevojke/djevojčice i njihove porodice, posebno među romskom zajednicom; osiguranje adekvatnog finansiranja postojeće dežurne linije kojom upravljaju organizacije civilnog društva; povećanje kapaciteta skloništa i sigurnih kuća za žrtve, povećanje finansijske podrške organizacijama civilnog društva koje vode takva skloništa te osiguranje odgovarajućih ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa centrima za socijalni rad, između ostalog traženjem međunarodne pomoći, ako je to moguće, te smanjenjem potražnje prostitucije. (Preporuke dostupne na: www.mhrr.gov.ba).

j) Komitet za prava djeteta UN-a u okviru zaključnih zapažanja o IV i V periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine prema Konvenciji o pravima djeteta i pratećim protokolima iz 2019. godine izražava zabrinutost zbog niske stope krivičnih gonjenja i osuđujućih presuda za trgovinu djecom i iskorištavanje djece. Komitet je za naredni period uputio sljedeće preporuke: efikasnije provođenje strategije i plana za borbu protiv trgovine ljudima i osiguranje dovoljnog budžeta, preporučuje da centri za edukaciju sudija i tužilaca i druge institucije na nivou države, distrikta i kantona provedu edukaciju za sudije i tužioce o strogoj primjeni krivičnih zakona i najboljem interesu djeteta u pravnom postupku u slučaju trgovine, prisilnog prosjačenja i prisilnog braka djece, kako bi se osiguralo da počinioci takvih krivičnih djela budu krivično gonjeni i adekvatno kažnjeni na svim nivoima nadležnosti. Dalje, preporučuje se pojačana obuka službenika agencija za provođenje zakona na svim nivoima za istragu svih slučajeva trgovine djecom, sprečavanje seksualnog iskorištavanja djece, jačanje programa širenja svijesti i podsticanje programa u zajednici koji imaju za cilj prevenciju i odgovor na slučajeve trgovine djecom, uz poseban fokus na romsku djecu. (Preporuke dostupne na: www.mhrr.gov.ba).

k) Odjel za nadzor i borbu protiv trgovine ljudima američkog State Departmenta u svom Izvještaju o trgovini ljudima u BiH naveo je da Bosna i Hercegovina ostaje u statusu "Nadzorna lista 2" treću godinu te je uputio nadležnim vlastima sljedeće preporuke prema prioritetima:

"Energično provoditi istrage, krivično goniti i osuditi počinioce djela trgovine ljudima, kao i saučesnike među službenim osobama, i izricati kazne koje odgovaraju težini krivičnog djela; provesti zakon prema kojem je zabranjeno kažnjavati žrtve za nezakonita djela koja su žrtve počinile kao direktnu posljedicu podvrgavanja trgovini ljudima, posebno žrtve trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, prisilnog prosjačenja i prisiljavanja na činjenje krivičnih djela; obučiti službenike koji prvi dolaze u kontakt sa žrtvama u oblasti identifikacije i upućivanja žrtava i povećati proaktivna nastojanja u pravcu identifikiranja žrtve; dodijeliti dovoljna sredstva za skloništa koja vode nevladine organizacije i izraditi politike finansiranja prema kojima će se efikasno dodijeliti dovoljna sredstva za pomoć žrtvama; unaprijediti saradnju i koordinaciju među akterima na državnom i nižim nivoima, uključujući i dodjelu adekvatnih resursa i imenovanje predstavnika u Udarnu grupu za borbu protiv trgovine ljudima; formalno razdvojiti procedure identifikiranja i službene dodjele statusa žrtve od saradnje žrtve u istrazi i krivičnom postupku; povećati kapacitete institucija za provedbu zakona i organizirati više obuka potrebnih za istraživanje složenih predmeta; obučiti

sudije kako bi shvatili težinu djela trgovine ljudima prilikom izricanja presuda i tužioce i sudije upoznati s pitanjem sekundarne traume i pristupima usmjerenim na žrtvu; standardizirati usluge pomoći žrtvama u cijeloj zemlji, kao i mogućnost pristupa uslugama pomoći i podrške izvan sigurnih kuća te specijalizirane usluge pomoći muškarcima žrtvama trgovine ljudima; uključiti romske zajednice u procese odlučivanja o mjerama zaštite žrtava." (Dostupno na: ba.usembassy.gov).

l) Specijalni predstavnik i koordinator OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima u svojoj izjavi¹ o utjecaju krize COVID-19 na trgovinu ljudima upozorio je na zabrinjavajuće stanje koje zahtijeva hitne i ciljane akcije, jer zdravstvena i ekonomska kriza prijeti da postane i kriza trgovine ljudima, koja će se zbog ranjivosti intenzivirati u narednom periodu.

2. Domaći propisi²

Bosna i Hercegovina prema svim dosadašnjim ocjenama ima solidan pravni okvir za zaštitu žrtava trgovine ljudima koji se kontinuirano nadograđuje, uključujući i sistem koordinacije aktivnosti nadležnih institucija koji se provodi na osnovu Strategije za suprotstavljanje trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za period 2020- 2023.³ te putem donošenja akcionih planova nadležnih institucija. Osnovni oblici zaštite ostvaruju se primjenom više propisa koje su usvojile državne, entitetske, kantonalne i vlasti Brčko distrikta, te lokalne vlasti u Bosni i Hercegovini koje imaju podijeljenu nadležnost kada je u pitanju odgovornost za osiguranje različitih oblika podrške žrtvama trgovine ljudima.

a) Strategija za suprotstavljanje trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za period 2020- 2023.⁴ je polazna osnova za izradu MS-a jer sadrži principe koji kao i međunarodni standardi naglašavaju obavezu nadležnih vlasti u Bosni i Hercegovini koja se odnosi na poštovanje ljudskih prava žrtava. Osnovni princip odnosi se na nediskriminaciju i osiguranje učešća žrtava u postupku identifikacije i zaštite. Strategijom se predviđa jačanje odgovornosti nadležnih institucija, primjena interdisciplinarnog i multisektorskog pristupa, poštovanje principa najboljeg interesa djeteta i primjena rodno zasnovanog pristupa. Isto tako, naglašava se poštovanje principa uključivanja šire društvene zajednice te osiguravanje održivosti akcija i korištenje prednosti međunarodne i regionalne saradnje.

b) Zakon o strancima⁵, na osnovu kojeg je usvojen **Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima⁶**, također sadrži osnove koje se odnose na zaštitu stranih državljana koji mogu biti u riziku od trgovine ljudima, u okviru kojih su utvrđena pravila i standardi postupanja, kao i druga pitanja u vezi s prihvatom, oporavkom i povratkom stranaca žrtava trgovine ljudima.

c) Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine⁷ su okvirni dokument razvijen na nivou Bosne i Hercegovine. Ovim pravilima se utvrđuju principi i zajednički standardi rada koji se

¹ Izjava od 2. aprila 2020. (CIO.GAL/44/20)

² Zbog velikog broja zakona čije navođenje opterećuje tekst, svi zakoni navedeni su u Poglavlju "Bibliografija" - tačka 1.2. Domaći propisi

³ Usvojilo VM BiH 23. januara 2019.

⁴ Ibid

⁵ "Službeni glasnik BiH", broj 88/15, čl. 4. i 14. stav (1) alineja 8)

⁶ "Službeni glasnik BiH", br. 79/16

⁷ "Službeni glasnik BiH", br. 66/07

odnose na postupak identifikacije, organizaciju zaštite i pomoći, primarnu i sekundarnu prevenciju i ostale aktivnosti u vezi sa zaštitom i pružanjem pomoći žrtvama trgovine ljudima i svjedocima žrtvama trgovine ljudima državljanima BiH, a koja su namijenjena svim nadležnim institucijama u BiH i ovlaštenim organizacijama uključenim u sistem podrške žrtvama. Ova pravila se također naslanjaju na međunarodne standarde, ali ih je potrebno i dalje u kontinuitetu unapređivati.

d) Krivični zakoni primjenjuju se na nivou Bosne i Hercegovine, Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske¹ i predstavljaju osnovu za kažnjavanje počinilaca. Svi ovi zakoni, u skladu s podjelom zakonodavne nadležnosti u krivičnopravnoj materiji između države Bosne i Hercegovine i njenih entiteta, propisuju krivično djelo trgovine ljudima.

Zakonima o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko distrikta BiH² razvijena su i pravila krivičnog postupka, tj. zakoni o krivičnom postupku po kojima su dužni postupati općinski, odnosno osnovni sudovi, kantonalni, odnosno okružni sudovi i Apelacioni sud Brčko distrikta BiH, Vrhovni sud FBiH, Vrhovni sud RS i Sud Bosne i Hercegovine, te tužilac i drugi učesnici u krivičnom postupku kada postupaju u krivičnim stvarima koje se odnose između ostalog i na počinjenje krivičnih djela trgovine ljudima.

e) Zakoni o obligacionim odnosima Federacije BiH i Republike Srpske³ reguliraju ostvarivanje odštete u građanskim parnicama, a odšteta se regulira i u okviru krivičnog postupka. U bh. pravnom sistemu važnu ulogu imaju i zakoni koji se odnose na oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.

f) Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije i Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju u institucijama BiH⁴ imaju posebno značaj u generalnoj zaštiti prava žrtava. Ovi zakoni se posebno odnose na organizirani kriminal, što je jedna od čestih situacija kod činjenja krivičnih djela koja se vežu za trgovinu ljudima.

g) Zakonima o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske⁵ štite se prava djece. Među žrtvama često su djeca koja mogu biti ujedno i maloljetni počinioци krivičnih djela, tako da je važno uzeti u obzir i način postupanja prema njima.

h) Zakoni o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka usvojeni su na nivou Bosne i Hercegovine, Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske⁶ i njima su uređene mjere koje osiguravaju zaštitu svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u postupcima koje vode sudovi i tužilaštva u Bosni i Hercegovini i primjenjuju se na žrtve - svjedoke trgovine ljudima.

i) Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima⁷ posebno je važan u krivičnim postupcima. Odredbe ovog zakona se primjenjuju samo ako međunarodnim ugovorom nije drugačije određeno ili ako međunarodni ugovor ne postoji⁸.

j) Zakonima o radu na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine⁹ regulirano je zapošljavanje. Zakoni o radu propisuju preduvjete kojima se zabranjuje radna eksploatacija, što je posebno važno kada su u pitanju djeca, odnosno domaći državljani. Važnu ulogu imaju i inspekcije rada koje su zadužene za nadzor i osiguravanje pravilne primjene zakona o radu. Treba napomenuti da inspektori rada još uvijek nisu adekvatno uključeni u referalni mehanizam za suzbijanje trgovine ljudima. Također, nedostaje jasnija definicija šta se smatra dječijim radom, odnosno koji poslovi mogu biti povjereni djeci a da ne ugrožavaju njihov razvoj.

k) Zakoni o zapošljavanju stranaca Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko distrikta BiH¹⁰ reguliraju zapošljavanje stranaca i važni su u procesu pružanja podrške žrtvama koje su stranci ili su osobe bez državljanstva. Za podršku žrtvama posebno je važan Zakon o strancima BiH koji regulira pitanja u vezi s legalnim i ilegalnim boravkom stranaca potencijalnih žrtava.

l) Zakonima iz oblasti zdravstvene zaštite¹¹ na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine uređuju se pitanja koja su važna za ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu i pružanje zdravstvenih usluga žrtvama trgovine ljudima.

lj) Zakoni iz oblasti socijalne zaštite¹² posebno su važni kada su u pitanju djeca i njihova zaštita i osobe koje su ranjivije u odnosu na druge kategorije građana. Oblast socijalne zaštite je regulirana zakonima na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, s tim da se u Federaciji Bosne i Hercegovine ove oblasti reguliraju i kantonalnim zakonima, a ovdje izdvajamo i zakone koji uređuju porodična stanja a to su porodični zakoni Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.¹³

m) Zakoni iz oblasti obrazovanja usvojeni su na nivou Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, s tim da se u Federaciji Bosne i Hercegovine ove oblasti reguliraju i kantonalnim zakonima¹⁴. Ovi zakoni posebno su važni za djecu, ali i za odrasle osobe kada je u pitanju dopunsko obrazovanje.

⁷ Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći ("Službeni glasnik BiH", br. 53/09 i 58/13)

⁸ Drugi dodatni protokol uz Evropsku konvenciju o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima ("Službeni glasnik BiH", Međunarodni ugovori, br. 10/07)

⁹ Zakoni o radu ("Službeni glasnik RS", br. 1/2016 i 66/2018); Zakon o radu ("Službene novine Federacije BiH", br. 26/16 i 89/18); Zakon o radu Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine", br. 19/2006 - Prečišćeni tekst, br. 19/2007, 25/2008, 20/2013, 31/2014 i 1/2015)

¹⁰ Zakon o zapošljavanju stranaca ("Službene novine Federacije BiH", broj 8/09); Zakon o zapošljavanju stranaca u RS ("Službeni glasnik RS", br. 128/2014, 113/2017, 50/2018 i 31/2019); Zakon o zapošljavanju stranaca u Brčko distriktu BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 15/09, 19/10 i 20/10)

¹¹ Svi zakoni navedeni u Bibliografiji tač. 1.2.

¹² Ibid

¹³ Ibid

¹⁴ Ibid

¹ Svi zakoni navedeni u Bibliografiji tač. 1.2.

² Svi zakoni navedeni u Bibliografiji tač. 1.2.

³ Ibid

⁴ Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije ("Službeni glasnik BiH", br. 103/09 i 58/13, u daljnjem tekstu Zakon o Agenciji) i Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju u institucijama BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 100/13)

⁵ Svi zakoni navedeni u Bibliografiji tač. 1.2.

⁶ Ibid

n) Zakonima o besplatnoj pravnoj pomoći definiran je način ostvarivanja ovog prava. Ovi zakoni doneseni su na nivou Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i kantona u Federaciji BiH ¹.

POJMOVNIK

Osnovni pojmovi preuzeti su iz međunarodnih propisa koje je u svoj pravni sistem preuzela Bosna i Hercegovina, a većina zakona u Bosni i Hercegovini u dobroj mjeri je harmonizirana s ovim međunarodnim izvorima.

Trgovina ljudima: Najobuhvatnija definicija trgovine ljudima sadržana je u Konvenciji Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, članu 3(a) pratećeg Protokola o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudskim bićima (u daljnjem tekstu: Protokol iz Palerma) ², naročito ženama i djecom, koji trgovinu ljudima definira:

- a. "Trgovina ljudima" znači vrbovanje, prijevoz, premještanje, sakrivanje ili prihvatanje osoba putem prijetnje ili upotrebe sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane ili zloupotrebe, zloupotrebe vlasti ili položaja ugroženosti ili davanja ili primanja novčane naknade ili drugih povlastica, kako bi se postigao pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, a u svrhu iskorištavanja. Eksploatacija obuhvata, u najmanju ruku, iskorištavanje prostituiranja drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropски položaj ili uklanjanje organa;
- b. Lični pristanak žrtve trgovine na namjeravanu eksploataciju, propisanu alinejom (a) ovog člana, irelevantan je kada je upotrijebljeno bilo koje od sredstava navedenih u alineji (a);
- c. Vrbovanje, prijevoz, premještanje, sakrivanje ili prihvatanje djeteta s ciljem iskorištavanja smatra se "trgovinom ljudima" čak i kada ne uključuje bilo koje od sredstava navedenih u alineji (a) ovog člana;
- d. "Dijete" označava svaku osobu mlađu od osamnaest godina.

Konvencija Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima ³ također definira trgovinu ljudima te u potpunosti ugrađuje definiciju kako je propisana Protokolom iz Palerma. Međutim, Konvencija Vijeća Evrope jasno prihvata da se "unutrašnja trgovina" može pojaviti na teritoriji samo jedne države i da žrtve mogu biti građani te države. Ovom definicijom također se predviđa da trgovina ljudima ne mora biti vezana za organizirani kriminal. ⁴

Žrtva trgovine ljudima: Konvencija Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima definira "žrtvu trgovine ljudima" kao svako fizičko lice koje je postalo predmet trgovine ljudima, kako je precizirano u članu 4. Konvencije Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala.

Prisilni rad djece: Konvencija Međunarodne organizacije rada (MOR-a) br. 29, koja je usvojena 1930. godine, u članu 2(1) definira prisilni rad kao "svaki rad ili uslugu koja se od neke osobe zahtijeva pod prijetnjom bilo kakve kazne, i za koje se ta osoba nije ponudila dobrovoljno."

Štetni rad djece: U pogledu dječijeg rada Konvencija o pravima djeteta zalaže se za: zaštitu djece od ekonomske eksploatacije, te učešća u radu koji bi bio štetan za njih, kao i onom koji ometa njihovu edukaciju ili je štetan za dječije zdravlje te njihov fizički, mentalni, duhovni i socijalni razvoj (čl. 32). Od važnijih instrumenata koje je Organizacija Ujedinjenih naroda donijela u vezi s borbom protiv dječijeg rada ističemo Deklaraciju o pravima djeteta iz 1959. godine, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine. Također, Evropska socijalna povelja iz 1961. obavezuje države članice na uspostavljanje dobnog minimuma od 15 godina za prijem u zaposlenje, uz izuzetak preporučljivog lakšeg rada koji ne šteti zdravlju, moralu ili obrazovanju djece (čl. 7. st. 1). Vodeći računa o opasnosti, odnosno štetnosti za zdravlje pojedinih zanimanja, za mogućnost njihovog obavljanja može se uspostaviti viša dozna granica (čl. 7. st. 2).

Dijete, ova definicija sadržana je u članu 4. Konvencije Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima u kojoj se utvrđuje: (d) Dijete označava osobu ispod osamnaest godina starosti.

Djeca bez pratnje (ili "djeca i maloljetne osobe bez pratnje") su djeca koja su odvojena od oba roditelja i drugih srodnika i o kojima se ne stara punoljetna osoba koja je prema zakonu ili običaju odgovorna za staranje o djetetu. ⁵

Djeca odvojena od roditelja su djeca koja su odvojena od oba roditelja ili od svog zakonskog ili uobičajenog primarnog staratelja, ali ne obavezno i od drugih srodnika. Stoga se ovaj pojam može odnositi na djecu koja su u pratnji drugih punoljetnih članova porodice. ⁶

Određivanje najboljeg interesa djeteta je pojam koji se odnosi na službeni postupak sa striktnim procesnim garancijama u okviru kojeg se određuje najbolji interes djeteta u vezi s naročito važnim odlukama koje se tiču djeteta. Takav postupak treba omogućiti adekvatno učešće djeteta bez diskriminacije kao i učešće donosilaca odluka koji su stručni u raznim oblastima, i u okviru postupka je potrebno izbalansirati sve relevantne faktore kako bi se procijenila najbolja opcija. ⁷

Procjena najboljeg interesa djeteta je procjena koju provode službenici koji poduzimaju određene radnje u vezi djeteta, osim u situaciji u kojoj je potrebno provesti postupak određivanja najboljeg interesa djeteta. Procjenom najboljeg interesa se osigurava da se poduzetom radnjom u obzir uzimaju prijer svega najbolji interesi djeteta. Procjena se može uraditi samostalno ili u konsultacijama službenika koji posjeduju potrebnu stručnost s drugim osobama i ona zahtijeva učešće djeteta. ⁸

Nadležne institucije predstavljaju sve državne, entitetske, kantonalne i općinske organe u BiH koji imaju zakonom propisane nadležnosti da koordiniraju ili provode aktivnosti na prevenciji i suzbijanju trgovine ljudima, odnosno nadležni su za pružanje pomoći i zaštite.

Ovlaštene organizacije su registrirana udruženja ili fondacije (nevladine organizacije) s kapacitetom za identifikaciju, zaštitu i pružanje pomoći žrtvama i svjedocima žrtvama, a koje su zaključile protokole o saradnji u

¹ Ibid

² Stupio na snagu u BiH 25. 12. 2003. godine ("Službeni glasnik BiH", broj 03/2002)

³ Stupila na snagu u BiH 1. 5. 2008. godine ("Službeni glasnik BiH" - Međunarodni ugovori, broj 14/2007)

⁴ Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije, Referentni materijal s osvrtnom na Bosnu i Hercegovinu, OSCE 2011.

⁵ Smjernice UNHCR-a za određivanje najboljeg interesa djeteta (2008), Visoki komesarijat Ujedinjenih naroda za izbjeglice

⁶ Ibid

⁷ Ibid

⁸ Ibid

aktivnostima u vezi s borbom protiv trgovine ljudima s nadležnim institucijama ili su članovi/ice koordinacionih timova u BiH.

Diskriminacija je svako pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) u odnosu na osobe ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili osobe u vezi s njima, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnom ili etničkom porijeklu i pripadnosti, jeziku, vjerskom ili političkom uvjerenju, spolu, seksualnoj orijentaciji, imovinskom stanju i bilo kojim drugim ličnim svojstvima.

Eksploatacija predstavlja iskorištavanje drugih putem prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prinudnog rada ili pružanja usluga, prinudnog prosjačenja, ropstva ili postupaka sličnih ropstvu, služenja pod prinudom ili uklanjanja organa, prinudnog braka i svakog drugog djelovanja nanesenog prinudom i iskorištavanjem drugih.

Samoidentifikacija podrazumijeva situaciju u kojoj punoljetna osoba pojašnjava oblike eksploatacije kojima je bila izložena tokom određenog perioda, a na osnovu kojih će nadležni službenik ili ovlaštena osoba procijeniti da li se radi o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima.

Identifikacija je proces putem kojeg obučene osobe i kvalificirani stručnjaci (policija, inspekcija rada, granična policija, imigracijske vlasti, ambasade, konzulati itd.) u saradnji sa specijaliziranim nevladinim organizacijama¹: 1. poduzimaju mjere kako bi se otkrili slučajevi trgovine ljudima na mjestima gdje se različite faze trgovine ljudima obično odvijaju (vrbovanje, prijevoz, smještaj, eksploatacija itd.) ili nakon bjekstva od trgovaca; 2. prikupljaju informacije u vezi sa slučajevima trgovine ljudima bilo od samih žrtava ili od drugih izvora koji posjeduju informacije o nezakonitim radnjama počinjenim nad žrtvom; 3. analiziraju dobivene informacije i porede karakteristike pojedinačnih slučajeva s postojećim indikatorima trgovine ljudima; 4. zaključuju da li je osoba žrtva trgovine ljudima i omogućavaju dobivanje neophodne pomoći i zaštite.

Potencijalna žrtva trgovine ljudima je svaka fizička osoba za koju se pretpostavlja da je žrtva trgovine ljudima, iako je nisu identifikirali pravosudni organi, do okončanja postupka identifikacije ili je odbila da bude formalno identifikirana kao takva².

Identificirana žrtva trgovine ljudima je fizička osoba koju je u postupku identifikacije pravosudni organ prepoznao kao žrtvu trgovine ljudima³.

Informirani pristanak potencijalne i identifikirane žrtve trgovine ljudima podrazumijeva da je žrtva dobila sve relevantne informacije koje se tiču njenih prava u svim fazama zaštite - od identifikacije do repatrijacije, prije nego što je pristala da nešto dobrovoljno učini. Informirani pristanak potencijalne i identifikirane žrtve trgovine ljudima je ključni preduvjet za provođenje svih aktivnosti predviđenih Minimalnim standardima.

Referalni mehanizam - formalni ili neformalni mehanizam koji uključuje praktičare ili stručno osoblje iz različitih disciplina i/ili agencija i organizacija, a čiji je cilj da identifikira, procijeni te pruži pomoć i tretman onim osobama koje pokazuju znakove da su potencijalne ili su već identifikirane žrtve trgovine ljudima.

Referral - uključuje osobe koje su upućene na učešće u programima koje provodi više agencija ili drugih aktera i koje pokazuju primjetno ponašanje koje ukazuje na to da su potencijalne ili su identifikirane žrtve trgovine ljudima. Referali također uključuju osobe koje program uputi u neku agenciju, instituciju, organizaciju, ili ih uputi stručnom osoblju na intervenciju ili pružanje drugog oblika podrške, nakon stručne procjene rizika, ugroženosti ili zaštitnih faktora te osobe.

Korisnik je osoba koja je prepoznata kao potencijalna ili identifikirana žrtva trgovine ljudima i koja je upućena nadležnim službama za pomoć.

Period refleksije je vrijeme određeno za oporavak i razmišljanje koji traje 30 dana tokom kojeg žrtva trgovine ljudima treba da se oporavi i oslobodi utjecaja trgovaca ljudima i donese informiranu odluku o saradnji s nadležnim tijelima. Tokom ovog perioda žrtvu nije dozvoljeno protjerati iz zemlje, a država je dužna da joj osigura podršku i pomoć za žrtve trgovine ljudima.

Reintegracija podrazumijeva naknadno obavljanje ili dopunjavanje nečega što je pojedincu ili nekoj društvenoj grupi bilo bitno ili im je nedostajalo, a što je presudno utjecalo na nastanak neželjene pojave, u ovom slučaju trgovine žrtvom. Reintegracija, dakle, predstavlja sveobuhvatan proces koji uključuje proces rehabilitacije, repatrijacije i resocijalizacije.

Repatrijacija podrazumijeva proces povratka stranca žrtve trgovine ljudima u zemlju porijekla.

1. Uvod

U svrhu razvoja standarda za pružanje djelotvorne pomoći žrtvama trgovine ljudima, uključujući i djecu u Bosni i Hercegovini, razvijeno je više dokumenata koji sadrže praktične smjernice i/ili upute namijenjene svim profesionalcima i nadležnim institucijama koji im pružaju podršku.

Iako do sada izrađeni materijali doprinose ujednačavanju zaštite žrtava trgovine ljudima, u prilog izradi ovog materijala ide činjenica da nedostaje sveobuhvatni okvirni dokument koji uključuje osnovne (minimalne) standarde za pružanje podrške ovim osobama.

Izradom ovog materijala nastojali smo dati upute kako primjenjivati principe nediskriminacije i najboljeg interesa djeteta zajedno s ostalim standardima podrške koji se odnose na različite faze zbrinjavanja žrtava trgovine ljudima, kao što su identifikacija, sigurnost, smještaj, pravna podrška te zadovoljavanje osnovnih socijalnih, zdravstvenih, obrazovnih i drugih potreba. U izradi smo uzeli u obzir i kombinirali dobre bh. prakse i preporuke međunarodnih tijela koje su upućene posljednjih godina vlastima u Bosni i Hercegovini.

Pored preporuka međunarodnih tijela UN-a i VE-a koje se odnose na stanja trgovine ljudima i kvalitet sistema podrške žrtvama u Bosni i Hercegovini, treba naglasiti da je i u okviru izvještaja⁴ više puta naglašavana potreba za uspostavljanjem minimalnih standarda za podršku žrtvama koji poštuju princip

¹ Specijalizirane nevladne organizacije su organizacije koje imaju dugogodišnje iskustvo u zbrinjavanju žrtava trgovine ljudima, osiguravaju primjereno okruženje u kojem će žrtve brže steći povjerenje i podijeliti ključne informacije.

² Potencijalna žrtva je osoba čija viktimizacija nije potvrđena u sudskom postupku, polazi se od ocjene da postoje razumne osnove za vjerovanje da je neka osoba bila žrtva trgovine ljudima a pomoć ovoj žrtvi nije potčinjena njenoj volji da svjedoči (vidjeti čl. 10. Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima).

³ Odnosi se na osobu koja je svjedok žrtva, a okolnosti viktimizacije utvrđuju se u sudskom postupku.

⁴ Izvještaj o trgovini ljudima u BiH, Odjel za nadgledanje i borbu protiv trgovine ljudima američkog State Departmenta (2020), izvještaji o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, Ministarstvo sigurnosti BiH

nediskriminacije i najbolji interes djeteta i osiguravaju učešće i adekvatan sistem zaštite žrtava trgovine ljudima.

1. DIO

2. Sadržaj i metodologija izrade MS-a

U prvom dijelu ovog dokumenta, nakon uvoda, predstavlja se svrha, polazna osnova, naznačavaju profesionalni standardi i alati za uspostavu i primjenu minimalnih standarda, predstavljaju minimalni standardi za pružanje kvalitetne pomoći u slučaju djece te na kraju daju objašnjenja za aktivnosti kojim se prati provedba i evaluacija.

Centralni dio teksta odnosi se na pružanje kvalitetne pomoći, tako da tekst MS-a sadrži praktična objašnjenja za različite oblike i faze podrške žrtvama trgovine ljudima koje se odnose na: identifikaciju, upućivanje nadležnim službama, transport žrtve, pružanje podrške i pomoći, pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i stručnom osposobljavanju i usmjeravanju, pružanje pravne pomoći i zaštite tokom krivičnog postupka, repatrijaciju i reintegraciju žrtve.

Cilj MS-a je naznačavanje šta je to standardno postupanje profesionalaca u različitim fazama i oblicima podrške radi ujednačavanja praksi i politika. Sve uključene institucije u skladu sa svojim nadležnostima imaju okvir ili standard za svoje postupanje. Ovaj MS treba da koriste regionalni nadzorni timovi (RMTs) i lokalni timovi uspostavljeni na osnovu različitih protokola o postupanju sa žrtvama različitih oblika nasilja, što može uključivati i ŽRT. Primjenom MS-a izbjegava se različito postupanje i potencijalna diskriminacija u radu uključenih profesionalaca.

Putem stručne analize različitih izvora koja je korištena za izradu ovog dokumenta, također se koriste i naučene lekcije i dosadašnja praktična iskustva koja poduzimaju uključeni profesionalci a koja su prikupljena u okviru konsultacija u fokus grupama s predstavnicima nadležnih institucija.

3. Okvirni standardi i alati za uspostavu MS-a

Općenito, potencijalna žrtva trgovine ljudima socijalno je ranjiva grupa osoba u riziku od socijalne isključenosti, uglavnom bez informacija i spoznaje o samom fenomenu trgovine ljudima. Zbog toga je efikasno prepoznavanje žrtve trgovine ljudima koje obavljaju profesionalci vodeći standard i uvjet za pružanje kvalitetne podrške žrtvi trgovine ljudima.

Potrebno je uzeti u obzir sljedeće okvire MS-a koji se odnose na:

- ujednačeno razumijevanje definicije žrtve trgovine ljudima,
- efikasno prepoznavanje žrtve trgovine ljudima,
- identifikiranje prava koja pripadaju žrtvama trgovine ljudima,
- primjena principa zabrane diskriminacije i najboljeg interesa djeteta,
- osiguravanje održivosti akcija podrške žrtvama trgovine ljudima.

STANDARD (1): Ujednačeno razumijevanje definicija

MS se zasniva na ujednačenom razumijevanju definicije žrtve trgovine ljudima i definicije djeteta, odnosno **primjeni standardiziranih kriterija za prepoznavanje potencijalne žrtve trgovine ljudima.**

Prvi izvor koji se koristi je definicija iz Konvencije Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima ¹, koja utvrđuje jednostavnu **opću definiciju žrtve trgovine ljudima**, u kojoj se navodi:

"žrtva je svako fizičko lice koje je postalo predmet trgovine ljudima",

kako je to precizirano u članu 4. ove konvencije, u kojoj se dalje navodi da se trgovina ljudima sastoji od tri komponente:

- **radnja** ("vrbovanje, prijevoz, premještanje, sakrivanje ili prihvatanje osoba");
- **primjena određenih sredstava** ("prijetnjom ili silom ili drugim oblicima prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlaštenja ili ugroženosti ili davanjem ili primanjem novčanih sredstava ili druge koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom");
- **eksploatacija** ("eksploatacija, u najmanju ruku, uključuje iskorištavanje prostitucije drugih osoba ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prinudni rad ili usluge, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu, služenje ili vađenje organa");
- **u slučaju djece**, prema članu 4. tački c) Konvencije Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima, nije važno da li su uključena navedena sredstva, odnosno "regutacija, transport, transfer, sakrivanje ili prihvatanje djeteta radi eksploatacije smatra se 'trgovinom ljudima', čak kada nije primijenjeno niti jedno sredstvo (prinude, prisile, otmice, prevare, obmanjivanja, zloupotrebe vlasti ili stanja ugroženosti, davanja ili primanja novca ili beneficija) kako bi se dobio pristanak djeteta i/ili osobe koja ima kontrolu nad nekom drugom osobom, u svrhu eksploatacije".

Ova obilježja/elemente za prepoznavanje obično koriste policijske agencije i tužilaštva, ali bi ih isto tako trebali koristiti ostali uključeni profesionalci koji također prije njih dođu u dodir s potencijalnom žrtvom trgovine ljudima.

Profesionalci moraju razlikovati pojavu **"trgovine ljudima"** i **"krijumčarenja osoba i migranata"**.

Krivično djelo trgovine ljudima, u skladu s podjelom zakonodavne nadležnosti u krivičnopravnoj materiji, propisuju Krivični zakon Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: KZ BiH)², Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: KZ FBiH)³, Krivični zakon Republike Srpske (u daljnjem tekstu: KZ RS)⁴ i Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: KZ BD BiH)⁵.

Treba napomenuti da u BiH krivično djelo trgovine ljudima nije na jedinstven način propisano u KZ BiH, KZ FBiH, KZ RS i KZ BD BiH. To otežava razumijevanje i primjenu ionako kompleksnog zakonskog opisa ovog krivičnog djela kao i razlikovanje ovog krivičnog djela od drugih povezanih krivičnih djela kao što je krijumčarenje osoba i migranata.

U KZ BiH:

Članovima 185, 186a. i 187. propisana su krivična djela koja se odnose na međunarodnu trgovinu ljudima (sadržaj čl. u Prilogu 3), a čl. 189. i 189a. KZ BiH propisana su djela koja se odnose na krijumčarenje osoba i migranata:

² Krivični zakon BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 3/2003, 32/2003 (Ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015 i 35/2018)

³ Krivični zakon FBiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 36/2003, 21/2004 - Ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017)

⁴ Krivični zakonik RS ("Službeni glasnik RS", br. 64/17, 104/18)

⁵ Krivični zakon BD BiH - prečišćeni tekst ("Službeni glasnik BD BiH", broj 13/17)

¹ Stupila na snagu u BiH 1. 5. 2008. godine ("Službeni glasnik BiH" (Međunarodni ugovori, broj 14/2007)

Krijumčarenje osoba - Član 189.

- (1) Ko u namjeri da pribavi za sebe ili drugog neku korist, nedozvoljeno prevede ili omogući prevođenje jednog ili više migranata ili drugih osoba preko državne granice, ili ko u tu svrhu sačini, nabavi ili posjeduje lažne putne ili lične isprave, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.
- (2) Ko vrbuje, preveze, sakrije, pruži zaštitu ili na drugi način omogući boravak krijumčarenih osoba u Bosni i Hercegovini, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.
- (3) Ako je djelo iz stavova (1) i (2) ovog člana počinjeno u sastavu organizirane grupe ili grupe za organizirani kriminal, zloupotrebom službenog položaja ili na način kojim se ugrožava život, zdravlje ili sigurnost krijumčarenih osoba, ili je prema njima postupano u svrhu iskorištavanja ili na drugi nečovječan ili ponižavajući način, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina.
- (4) Kaznom iz stava (3) ovog člana kaznit će se i onaj ko djelo iz stavova (1) i (2) ovog člana počinu prema osobi koja nije navršila 18 godina života.
- (5) Ako je zbog djela iz stavova (1) i (2) ovog člana nastupila smrt jedne ili više krijumčarenih osoba, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje pet godina.
- (6) Predmeti ili prijevozna sredstva upotrijebljena za izvršenje djela oduzet će se.

Organiziranje grupe ili udruženja za izvršenje krivičnog djela "krijumčarenja migranata"

Član 189a.

- (1) Ko organizira grupu ili drugo udruženje za izvršenje krivičnog djela iz člana 189. ovog zakona (Krijumčarenje ljudi), kaznit će se kaznom zatvora od najmanje tri godine.
- (2) Ko postane pripadnik grupe ili drugog udruženja iz stava (1) ovog člana ili na drugi način pomaže grupu ili udruženje, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje jednu godinu.
- (3) Na organizatora ili rukovodioca organizirane grupe ili drugog udruženja u čijem sastavu su djela iz stava (1) ovog člana počinjena te njihove pripadnike primjenjuju se odredbe iz člana 250. (Organizirani kriminal) ovog zakona.

KZ FBiH: U članovima 210a. i 210b. propisana su djela trgovine ljudima i organizirane trgovine ljudima (sadržaj čl. u Prilogu 3).

KZ RS: Članovima 145, 146. i 147. propisana su krivična djela - trgovina ljudima, trgovina djecom i udruživanje radi vršenja krivičnih djela trgovine ljudima i djecom (sadržaj čl. u Prilogu 3).

KZ BD BiH: U članovima 207a. i 207b. propisana su djela trgovine ljudima i organizirane trgovine ljudima (sadržaj čl. u Prilogu 3).

Kao pomoć za ujednačeno razumijevanje definicije iskoristili smo sljedeću matricu:

MATRICA	Trgovina ljudima (odrasli)	Trgovina ljudima (djeca)	Krijumčarenje ljudi (osoba i migranata)
Starosna dob	preko 18	ispod 18	nije bitno
Mentalni element	namjera	namjera	namjera
Fizički element	- djelo - način - u svrhu iskorištavanja	- djelo - u svrhu iskorištavanja	- djelo: posredovanje pri ilegalnom ulasku - svrha: stjecanje finansijske ili druge materijalne

			koristi
Pristanak osobe kojom se trguje ili koja se krijumčari	nije bitno kad se utvrde načini/ može i ne mora dati pristanak da se njome trguje	nije bitno, načini ne moraju biti utvrđeni/ može i ne mora dati pristanak da se njome trguje	Krijumčarena osoba uvijek daje svoj pristanak za krijumčarenje.
Transnacionalni karakter	nije potreban Žrtva trgovine može i ne mora preći granicu u procesu trgovine. Žrtvom se može trgovati unutar jedne države. Žrtva može u procesu trgovine preći granicu na legalan ili ilegalan način.	nije potreban	Potreban Krijumčarena osoba uvijek prelazi granicu. Krijumčarenje ljudi nije moguće unutar države/ Krijumčarani ljudi uvijek ilegalno prelaze granice.
Uključenost grupe za organizirani kriminal	nije potrebna	nije potrebna	nije potrebna

Izvor: Ured Ujedinjenih naroda za drogu i kriminal (UNODC), Trgovina ljudima i krijumčarenje migranata, Smjernice za međunarodnu saradnju, 2010.

Važno je uzeti u obzir i sljedeće činjenice:

- Ne postoji jedinstven profil žrtve trgovine ljudima koji bi važio za sve slučajeve.
- Žrtve trgovine ljudima su punoljetne ženske i muške osobe i maloljetne osobe koje dolaze iz raznih kulturoloških, socijalnih i ekonomskih sredina; one su državljani BiH, ali i strani državljani ili osobe bez državljanstva.
- Svaki slučaj je poseban i najvjerovatnije će svaka žrtva trgovine ljudima reagirati na vlastitu situaciju na drugačiji način. Određeno ponašanje ili karakteristika jedne žrtve trgovine ljudima ne mora se podudariti s ponašanjem i karakteristikama druge žrtve trgovine ljudima.
- Indikatori za identifikiranje žrtava trgovine ljudima trebali bi se prilagođavati kontekstu Bosne i Hercegovine, koji odražavaju postojeće karakteristike i trendove u trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini i regiji.

Uključeni profesionalci treba da koriste znakove i okolnosti s kojima se mogu susresti a koji mogu kod njih izazvati sumnju da se radi o trgovini ljudima.

U odnosu na ove opće informacije, potencijalne žrtve trgovine ljudima mogu se načelno podijeliti u dvije podgrupe:

- a) na pripadnike ranjivih grupa (pripadnici manjina, migranti, tražioci azila, djeca u pokretu i sl.) čija je ranjivost uvjetovana određenim političkim, ekonomskim, ličnim ili dubljim društvenim faktorom (siromaštvo, iskustvo nasilja, uzrast, spol i dr. a nerijetko i kombinacija ovih faktora) i
- b) na osobe koje su već bile u situaciji trgovine, koje su eventualno prošle i kroz određene programe podrške i pomoći, ali koje su i dalje podložne reviktimizaciji.

STANDARD (2): Efikasno prepoznavanje žrtve trgovine ljudima

Generalno, indikatori za identifikaciju žrtve trgovine ljudima nadograđuju se na postojeće indikatore i smjernice za identifikaciju žrtve trgovine ljudima koje su na međunarodnom,

¹ Liliana Sorrentino, Kratak vodič i indikatori za identifikaciju žrtava trgovine ljudima u BiH (2017)

regionalnom i lokalnom nivou izradile organizacije poput UNODC-a, ILO-a i EU-a, kao i nevladine organizacije.¹

- **Identifikacija** žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini koju u smislu definicije krivičnih djela trgovine ljudima vrši državno tužilaštvo, SIPA, ili sudovi te entitetske policijske agencije, tužilaštva i sudovi, uključujući policiju, Tužilaštvo i Sud Brčko distrikta BiH, u skladu s krivičnim zakonima u BiH.
- Nakon što bilo koja institucija, nevladina organizacija, fizičko ili pravno lice koje sumnja da bi neka osoba mogla biti žrtva trgovine ljudima obavijesti nadležne policijske agencije, takva potencijalna žrtva trgovine ljudima može biti formalno identificirana na osnovu postojećih podzakonskih akata² koji tretiraju pitanja zaštite žrtava i svjedoka trgovine ljudima, domaćih i stranih državljana. Žrtva trgovine ljudima može se i sama prijaviti (**samoidentifikacija**).
- **Specifičnosti u prepoznavanju djeteta žrtve trgovine ljudima** ogledaju se u specifičnom ponašanju i psihofizičkom stanju djeteta koja upućuju na sumnju da je dijete žrtva trgovine ljudima. Obično je riječ o prisutnosti više indikatora i njihovom međudjelovanju, a koji se mogu dovesti i u vezu s djetetovom okolinom, osobama u djetetovom okruženju i/ili situacionim kontekstom.

STANDARD (3): Prepoznavanje prava koja pripadaju žrtvama

Minimalni standardi zahtijevaju poštovanje osnovnih ljudskih prava žrtava trgovine ljudima koje potpadaju pod nadležnost Bosne i Hercegovine onako kako je to utvrdio Evropski sud za ljudska prava.

- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama³ u članu 1. uspostavlja obavezu države da poštuje ljudska prava svih osoba, te da osigura da potpadaju pod nadležnost države. Država mora osigurati uživanje prava i sloboda navedenih u EKLJP-u svakom pojedincu, državljaninu ili nedržavljaninu, zakonito nastanjenoj osobi, registriranom i neregistriranom migrantu pod svojom nadležnošću, bez bilo kakvog ograničenja.⁴

Evropski sud za ljudska prava utvrdio je da, iako član 1. EKLJP-a predstavlja ograničenje doseg EKLJP-a, koncept "nadležnosti" prema ovoj odredbi nije ograničen na državnu

teritoriju visokih ugovornih strana. U skladu sa svojom sudskom praksom, naprimjer, Sud je zaključio da izručenje ili progon osoba može dovesti u pitanje pravo iz člana 3. EKLJP-a te stoga dovesti do odgovornosti te države prema EKLJP-u⁵.

STANDARD (4): Primjena principa zabrane diskriminacije

Izdvajamo posebno univerzalni princip zabrane diskriminacije, koji je u Bosni i Hercegovini reguliran Zakonom o zabrani diskriminacije,⁶ ali i ostalim propisima koji se odnose na pojavu trgovine ljudima. Postojeći zakoni i podzakonski akti u Bosni i Hercegovini koji su važni za pružanje podrške žrtvi trgovine ljudima uključuju princip zabrane diskriminacije kao univerzalni princip.⁷

Kada je u pitanju MS koji se odnosi na primjenu principa zabrane diskriminacije, važno je prepoznati sljedeće:

Kod trgovine ljudima kao globalnog fenomena postoje značajni spolni aspekti, s obzirom na to da su većina žrtava žene i djevojčice. Diskriminatorne prakse u okviru porodice i društva nerijetko potiču trgovinu ljudima.

- Nadležne institucije često u ime zaštite žena ustvari liše žene njihovih ljudskih prava ili primijene ta prava na diskriminatorni način (onemogućavaju slobodu kretanja "zbog sigurnosti" ili kontakt s porodicom, tretiraju ih različito zbog invaliditeta, dobi, rase ili pripadnosti manjini i sl. Navodimo slučaj kada su i majku i kćerku držali u sigurnoj kući s ograničenim kretanjem skoro tri godine, ili slučaj kada su osobu s invaliditetom identificirali kao direktnu žrtvu, ali nisu osigurali njeno učešće u postupku, odnosno omogućili njeno svjedočenje na sudu).
- Postoje primjeri postupanja profesionalaca i institucija kod otkrivanja slučajeva trgovine ljudima koji sadrže elemente diskriminacije. Naprimjer, vrlo često djelovanje nije pravovremeno ili efikasno kada zapravo nije osigurano pravo na pristup sudu ili ostalim pravima. Nekim osobama koje su žrtve trgovine ljudima ugrožena je sigurnost otkrivanjem identiteta. U nekim predmetima, iako su postojale informacije o iskorištavanju, reakcije nisu bile pravovremene (npr. kod pripadnica romske manjine), pripisujući to običajima ili tradiciji i sl.
- Važno je da profesionalci razumiju da je među ljudskim pravima koja su uskraćena žrtvama trgovine ljudima ugroženo: pravo na slobodu, pravo na dostojanstvo i sigurnost, pravo na život bez ropstva, da je potrebno da se prema žrtvama trgovine ljudima postupa humano te da im se osiguraju različita ekonomska i socijalna prava bez bilo kojeg oblika razlikovanja u pružanju usluga.
- Svoju djelotvornost profesionalci moraju proširiti saznanjem o posljedicama koje ostavlja postojeća eksploatacija žrtava trgovine ljudima, te otežanom ispunjavanju već suženog spektra prava, svjesnošću

¹ UNODC, Anti-Human Trafficking Manual for Criminal Justice Practitioners, Module 2: Indicators of trafficking in persons; (Priručnik za krivično pravosuđe u borbi protiv trgovine ljudima, modul 2: Indikatori trgovine ljudima); ILO, Indicators of Forced Labour (MOR: Indikatori prisilnog rada); ILO, Operational Indicators of Trafficking in Human Beings, 2009. (MOR: Operativni indikatori trgovine ljudima, 2009); FEI, Guidelines for the First Level Identification of Victims of Trafficking in Europe, 2013. (Smjernice za prepoznavanje na prvom nivou žrtava trgovine ljudima u Evropi), 2013; Ministry of Labour and Social Protection of the Republic of Moldova, Guidelines for the identification of victims and potential victims of trafficking in human beings, 2012. (Ministarstvo rada i socijalne zaštite Republike Moldavije, Smjernice za identifikaciju žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima). Indikatori se posebno nadograđuju na postojeće indikatore trgovine ljudima koje je izradila NVO "Zemlja djece" i koji se koriste u Tuzlanskom kantonu.

² Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka trgovine ljudima, koji su državljani Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br. 66/07) i Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima ("Službeni glasnik BiH", br. 79/16)

³ "Službeni glasnik BiH", Međunarodni ugovori, broj 6/99

⁴ U predmetu Loizidou protiv Turske 9, Evropski sud za ljudska prava (Sud) je dao sažetak širokog koncepta "nadležnosti".

⁵ Citirano u Gilles Dutertre i Jakob van der Velde: Ključni izvodi odabranih presuda Evropskog suda za ljudska prava i odluka i izvještaja Evropske komisije za ljudska prava, Vijeće Evrope, 1998.

⁶ "Službeni glasnik BiH", br. 59/09 i 66/16

⁷ Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine (Zabrana diskriminacije); Prema žrtvama trgovine ne smije se ispoljavati diskriminacija po bilo kojim osnovama, uključujući spol, rasu, boju kože, jezik, vjeroispovijest, politička i druga stajališta, nacionalno i socijalno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovinski status, dob, psihičku ili fizičku invalidnost, status koji se stječe rođenjem ili neki drugi status.

da je najvažnije osigurati urgentnost postupanja i posredovati efikasno u ostvarivanju osnovnih prava za žrtvu trgovine ljudima. Naprimjer, veoma često se kao opravdanje za nepružanje podrške navodi kako profesionalci i institucije ne raspolažu dovoljnim resursima za pružanje osnovnih usluga smještaja, hitne zdravstvene ili socijalne podrške, pravne pomoći i drugih materijalnih prava.

STANDARD (5): Osiguranje održivosti akcija podrške žrtvi trgovine ljudima

Kada je u pitanju efektivnost podrške žrtvi trgovine ljudima, ključnu ulogu pored ostalih oblika podrške ima njena održivost. Često profesionalci i nadležne institucije kao razlog nepostojanja podrške navode nedovoljna sredstva ili nepostojanje dovoljnog broja profesionalaca.

- Praktičan standard koji se može primijeniti je kreiranje **Programa održivog socijalnog uključivanja žrtava trgovine ljudima** sa svim drugim vidovima podrške, koji s pripadajućim budžetima za njihovu provedbu treba da razviju sve nadležne institucije.
- Ciljevi programa treba da zahtijevaju puno socijalno uključivanje i ekonomsko osnaživanje žrtava trgovine ljudima i drugih oblika eksploatacije u uvjetima ekonomske krize i smanjene državne intervencije, a mogu se kombinirati te uključivati partnerstvo s organizacijama civilnog društva i koristiti međunarodne fondove za podršku.
- Zaključujemo da postojeći ekonomski resursi nadležnih institucija imaju smanjen kapacitet da svojim intervencijama omoguće proces (re)integracije žrtava trgovine ljudima i drugih vidova eksploatacije, a prije svega njihovu održivu socijalnu inkluziju i osnaživanje putem potpunog uključivanja u obrazovni sistem i na tržište rada.
- Zbog toga se kao standard preporučuje kreiranje i usvajanje različitih programa podrške u Bosni i Hercegovini s pripadajućim budžetima, a u skladu s nadležnostima uključenih institucija.
- Pristup profesionalaca treba biti paralelno usmjeren ka saniranju posljedica trgovine ljudima i drugih vidova eksploatacije, s jedne, i djelovanju na uzroke ulaska u situaciju trgovine ljudima, s druge strane.
- Nadležne institucije treba da osiguraju mjerenje kvaliteta programa i zaštite žrtve trgovine ljudima, više u odnosu na postojeće pristupe u ovoj oblasti, ali da prate i uspješnost, dugoročnost i održivost samog programa i oblika zaštite žrtava trgovine ljudima, odnosno da vrše kontinuiranu procjenu uspješnosti postojećih programa.

4. Alati za uspostavu i primjenu MS-a

Kao što je već naglašeno, nadležne institucije, odnosno uključeni profesionalci koji pružaju podršku žrtvama trgovine ljudima treba da posjeduju odgovarajuće stručno znanje i resurse.

U svrhu adekvatnog (standardiziranog) djelovanja i podrške žrtvama trgovine ljudima, ključni preporučeni alat je **razvijanje standardne operative procedure postupanja (SOP)** svakog pojedinačnog sektora koji je uključen u pružanje podrške žrtvama trgovine ljudima (sigurnost, pravosuđe, socijalna i zdravstvena zaštita, obrazovanje, zapošljavanje, različita nadzorna tijela, turistički sektor, javna uprava itd.).

Kako bi se osigurala adekvatna podrška žrtvama trgovine ljudima, u Bosni i Hercegovini se kao alat već koriste naznačeni:

- univerzalni alati - međunarodni propisi,
- harmonizirani domaći propisi,
- kvalitetni programi prevencije trgovine ljudima,
- uspostavljeni referalni mehanizam,
- uspostavljeni sistem finansiranja podrške žrtvama (programiranje potreba).

STANDARD (6): Razvijanje standardne operative procedure postupanja po sektorima (SOP)

MS je operativni alat koji usmjerava nadležne institucije da osiguraju adekvatno postupanje sa žrtvama trgovine ljudima i izbjegnju bilo koji oblik diskriminacije, odnosno ugrožavanja osnovnih ljudskih prava, i svoje akcije zasnivaju na dobroj primjeni bh. zakona, a po potrebi primjenjuju i međunarodne standarde.

Kako bi se primjenjivali osnovni standardi, potrebno je da svi relevantni sektori zaštite žrtava trgovine ljudima koji su uključeni u referalni mehanizam razviju SOP-ove koji doprinose efikasnom standardiziranom djelovanju profesionalaca.

SOP-ovi mogu biti u formi različitih instruktivnih materijala kao što su instrukcije, upute, smjernice, pravila i dr., a obično sadrže šira i/ili kraća obrazloženja s konkretnim uputama za postupanje profesionalaca u različitim situacijama.

MS povezujemo, kao i sektorske SOP-ove, s etičkim kodeksima, odnosno profesionalnim standardima rada za određena zanimanja koji su također zasnovani na sveobuhvatnom stručnom osposobljavanju i usmjeravanju za određeni oblik podrške žrtvi trgovine ljudima.

Profesionalni standardi rada moraju uključivati kontrolu/nadzor stručnog rada, koji se trenutno u Bosni i Hercegovini najčešće izgrađuju putem nadzora nad radom u određenim oblastima (RAK, VSTV, inspeksijske službe, nezavisni odbori, tijela za certificiranje i druga tijela). Zaključujemo da još uvijek nisu razvijeni kriteriji za stručni nadzor za sve uključene profesionalce koji su usaglašeni s međunarodnim standardima.

STANDARD (7): Univerzalni alati - međunarodni propisi

Univerzalni alati za primjenu MS-a sadržani su u okviru međunarodnih ugovora (konvencija, pakt i/ili protokol) kojima su države potpisnice preuzele prava i obaveze, a zasnivaju se na dobrovoljnom i formalnom pristanku svake države.

Svi relevantni ugovori koji se odnose na suzbijanje trgovine ljudima ili krijumčarenje ljudi obavezuju države potpisnice da osiguraju da njihovo zakonodavstvo, politike ili prakse ispunjavaju uvjete utvrđene ugovorom, odnosno da budu usklađeni s preuzetim međunarodnim standardom.

Zavisno od načina (ne)postupanja nadležnih institucija, ove obaveze mogu biti provodljive na međunarodnim sudovima i tribunalima s odgovarajućom nadležnošću kao što su Međunarodni sud pravde, Međunarodni krivični sud ili Evropski sud za ljudska prava.

Kako se međunarodni ugovori provode na sudovima države članice, posebno je pitanje koje se utvrđuje domaćim zakonima koji bi trebali biti kontinuirano usaglašavani s ovim najvažnijim međunarodnim izvorima čijih je potpisnica Bosna i Hercegovina. (**Lista najvažnijih međunarodnih ugovora nalazi se u popisu literature**).

Ovu obavezu država u kontinuitetu nadgledaju različita međunarodna tijela UN-a, EU-a i VE-a.

STANDARD (8): Harmonizirani domaći propisi

Uključujući i međunarodne izvore koje je Bosna i Hercegovina preuzela, zakonski okvir u Bosni i Hercegovini je uređen u skladu s organizacijskom strukturom države. Zakonski okvir za borbu protiv trgovine ljudima se sastoji od zakonodavstva na državnom nivou, na nivou dva entiteta te Brčko distrikta BiH. Možemo zaključiti da veći broj zakona još uvijek nije u potpunosti harmoniziran s međunarodnim standardima. Također nije izrađena sveobuhvatna analiza koji bi propisi trebali biti usklađeni kako bi se osigurali minimalni standardi podrške žrtvama trgovine ljudima. Preduvjet za uspostavljanje MS-a jeste sačinjen i realiziran plan za izradu analize usklađenosti najvažnijih zakona koji se odnose na pružanje podrške žrtvama trgovine ljudima.

Ipak, ova situacija nije prepreka za primjenu najvažnijih međunarodnih standarda po principu "pacta sunt servanda", odnosno principu savjesnog ispunjavanja međunarodnih obaveza kojima je država pristupila ili ih je zaključila. Ovaj princip je od posebnog značaja kad imamo neharmonizirane propise kojima se uređuje podrška žrtvama trgovine ljudima.

Kao ilustraciju primjene navedenog principa navodimo primjer kršenja principa nekažnjivosti žrtve koji se u praksi neujednačeno primjenjuje, najčešće na osnovu obrazloženja da ova situacija nije regulirana u zakonima koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini.

S ciljem uspostavljanja MS-a potrebno je u situacijama nereguliranosti domaćim propisom primjenjivati međunarodni, odnosno u slučaju neusaglašenosti prednost dati međunarodnom standardu.

STANDARD (9): Kvalitetni i održivi programi prevencije trgovine ljudima

Države su obavezne poduzeti odgovarajuće mjere za prevenciju trgovine ljudima. I ova obaveza država naglašena je međunarodnim standardima.

Kako bi se MS osigurao u okviru mjera prevencije trgovine ljudima, potrebno je definirati kratkoročne i srednjoročne mjere poput informativnih kampanja i podizanja nivoa svijesti o postojanju problema trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini.

Dobar primjer za to je situacija kada su kreirane mjere za poboljšanje ekonomskog i socijalnog položaja ranjivih grupa osoba koje su posebno ranjive u zemljama prebivališta i/ili odredišta, čime se istovremeno stvaraju preduvjeti za dugoročnu prevenciju trgovine ljudima.

Kako bi bile efikasne mjere prevencije, strategije protiv trgovine ljudima treba da uzmu u obzir na koji način su određene grupe u društvu ranjive na diskriminaciju, čime se povećava rizik za postajanjem žrtve trgovine ljudima. Naprimjer, žene pripadnice nacionalnih manjina suočavaju se s dodatnim problemima zbog svog spola, ali i zbog toga što pripadaju manjinskoj marginaliziranoj grupi (multiplicirana diskriminacija).

Efikasna prevencija trgovine ljudima podrazumijeva poduzimanje mjera u odnosu na uzroke koji određene osobe čine potencijalnim žrtvama trgovine ljudima.

Poboljšanje položaja grupa ljudi (žene i djeca) koje su najčešće meta trgovaca ljudima, u okviru socijalnih i zakonskih sistema zahtijeva širok i multidisciplinarni pristup te je neophodno izraditi analizu čitavog spektra činilaca ovog složenog problema (Kartusch, 2001).

STANDARD (10): Uspostavljen efikasan referalni mehanizam

MS za uspostavu efikasnog referalnog mehanizma uključuje postojanje djelotvornog sistema multidisciplinarne koordinacije između različitih institucija odgovornih za sprečavanje i suzbijanje trgovine ljudima, odnosno uspostavljen i održiv sistem koordinacije između svih sektora čija je djelatnost ključna u sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima.

Referalni mehanizam zasniva se na poštovanju osnovnih ljudskih prava i sloboda zagwarantiranih Ustavom Bosne i Hercegovine, koji uključuje i poštovanje međunarodnih standarda u oblasti ljudskih prava, posebno nediskriminacije i najboljeg interesa djeteta i ravnopravnosti spolova povezanih s nizom društvenih, ekonomskih i socijalnih mjera.

Ovaj pristup treba da uključuje sljedeće:

- **usvojene politike, programi i akcioni planovi** za suzbijanje trgovine ljudima treba da budu zasnovani na ravnopravnosti spolova, pristupu djeci koji je zasnovan na poštovanju dječijih prava te generalno uključivati sve mjere protiv diskriminacije žrtava koje uključuju i društvene, ekonomske i socijalne mjere;
- **treba da postoje "standardizirane operative procedure za postupanje različitih sektora i profesionalaca (SOP za referalni mehanizam)"** koje se zasnivaju na propisima (zakoni i podzakonski akti), pravilima, smjernicama, instrukcijama, protokolima o saradnji i sl. kojim se regulira način postupanja i razmjene informacija uključenih institucija kao što su Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine ¹ i Zakon o strancima ² na osnovu kojeg je usvojen Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima;³
- **kreiranje i usvajanje SOP-ova uz referalni mehanizam** treba uslijediti u svim uključenim institucijama u skladu s njihovim nadležnostima u Bosni i Hercegovini, uključujući i saradnju s organizacijama civilnog društva;
- **utvrditi okvirne kriterije za nadzor SOP-ova i referalni mehanizam**, uvažavajući činjenicu o podjeli nadležnosti u oblasti borbe protiv trgovine ljudima i obavezama različitih nivoa vlasti na nivou BiH, entiteta, Brčko distrikta BiH, kantona, gradova i općina. Potrebno je da Ministarstvo sigurnosti BiH u okviru nadzora trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini razvije naznačene okvirne kriterije.

STANDARD (11): Uspostavljen sistem finansiranja podrške žrtvama (programiranje potreba za suzbijanje trgovine ljudima)

Osnovna pretpostavka za primjenu MS-a u svrhu pružanja adekvatne podrške žrtvi trgovine ljudima jeste planiranje i predviđanje sredstava za provedbu strategije, akcionih planova i svih drugih aktivnosti, kako je to utvrđeno u propisima, politikama i planovima u Bosni i Hercegovini.

Uvažavajući nadležnosti svih institucija u Bosni i Hercegovini u skladu s ovim MS-om a na osnovu liste prava koja pripadaju žrtvama, potrebno je uspostaviti održiv sistem finansiranja u svrhu osiguranja minimalnog sistema finansiranja

¹ Objavljena u "Službenom glasniku BiH", broj 66/07

² Objavljen u "Službenom glasniku BiH", broj 88/15, čl. 4. i 14. stav (1) alineja 8)

³ Objavljen u "Službenom glasniku BiH", broj 79/16

podrške žrtvama. Potrebno je da Ministarstvo sigurnosti BiH u okviru nadzora stanja u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini razvije okvirne kriterije na osnovu kojih se prati ostvarivanje (sisteme finansiranja) osnovnih prava žrtava trgovine ljudima.

5. Osiguravanje specifične podrške djeci žrtvama trgovine ljudima

Osiguravanje specifične podrške djeci žrtvama trgovine ljudima proizlazi iz zakonske obaveze nadležnih institucija u Bosni i Hercegovini i u skladu s preuzetim međunarodnim ugovorima u oblasti zaštite ljudskih prava djece. Djeca su ranjivija u poređenju s odraslim osobama i stoga su u većoj opasnosti da postanu žrtve, tako da su standardi zaštite djece od bilo kojeg oblika iskorištavanja mnogo složeniji i specifičniji.

Polazna osnova je standard koji utvrđuje Konvencija UN-a o pravima djeteta¹ u članovima od 34. do 36, prema kojima se obavezuju države da štite djecu od svih oblika spolnog iskorištavanja i zlostavljanja, prostitucije, učestvovanja u pornografskim materijalima, da ih zaštite od moguće trgovine ljudima, otmice, prodaje i svakog drugog oblika iskorištavanja koji na bilo koji način šteti djetetu. Ove odredbe su ishodište tzv. Palermo protokola i Fakultativnog protokola o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji² u kojima se naglašava da se s djetetom postupa kao subjektom prava a ne samo kao prema osobi kojoj treba zaštita. Konvencija ILO-a broj 29 o prinudnom ili obaveznom radu³ i Konvencija ILO-a broj 182 o najgorim oblicima iskorištavanja dječijeg rada zabranjuju štetni rad, odnosno rad djece na ulici. Direktiva 2011/93/EU koja se odnosi na suzbijanje seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječije pornografije i Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci (2010) također utvrđuju standarde kao i drugi međunarodni ugovori koji upućuju na ranjivost djece i potrebu uspostavljanja adekvatnih mjera podrške.

Ključan MS za osiguravanje djelotvorne podrške djeci žrtvama naslanja se na princip "**najbolji interes djeteta**".

U Vodiču za profesionalce - Socijalna i ljudska prava ranjivih grupa, u objašnjenju šta je to najbolji interes djeteta, navodi se: Konvencija UN-a o pravima djeteta naglašava da se djeca rađaju s osnovnim pravima i slobodama koje pripadaju svim ljudskim bićima. S obzirom na tjelesnu i psihičku nezrelost djece, odnosno njihove razvojne karakteristike, nameće se potreba isticanja posebnih prava djece na zaštitu kako u svakodnevnom životu tako i naročito u nekim kriznim situacijama u kojima su se našli dijete i njegova porodica. **Princip najboljeg interesa djeteta** govori da pri donošenju svih odluka ili izvršenju postupaka koji utječu na dijete, ili na djecu kao skupinu, najvažnija mora biti dobrobit djeteta. To se odnosi kako na odluke koje donose vladina, upravna ili zakonodavna tijela tako i na odluke koje donosi porodica. U određenju porodičnog prava "interes djeteta je neodređeni, ali odrediv pravni pojam", a znači "zahtjev da se prepozna određena djetetova potreba i da se na najbolji mogući način zadovolji". Ovaj princip bi uvijek trebao da ima prednost nad ostalim interesima, te predstavlja smjer u kojem svako

djelovanje vezano za djecu treba pratiti. U praksi često vidimo da to i nije baš tako jednostavno ostvarivo, kao i da su želje djeteta u suprotnosti s njegovom dobrobiti.⁴

Posebno specifičan standard sadržan je u Općem komentaru o postupanju prema djeci bez pratnje izvan država porijekla (u daljnjem tekstu: Opći komentar br. 6)⁵, koji je Komitet za prava djeteta UN-a usvojio još 2005. Svrha Općeg komentara je objasniti specifičnu ranjivu situaciju djece bez pratnje (unaccompanied children) i razdvojene djece (separated children) te naglasiti kompleksnost mogućih situacija s kojima se države mogu suočiti prilikom osiguravanja njihovih prava.

Djeca bez pratnje/razdvojena djeca dolaze iz ratom i siromaštvom opustošenih zemalja te su na putu prema željenim zemljama izložena brojnim različitim oblicima zlostavljanja i kršenja njihovih prava, uključujući i trgovinu ljudima u različitim oblicima. Osim trpljenja direktnih oblika psihičkog i fizičkog zlostavljanja, (pre)često se suočavaju i s nemogućnošću pristupa pravima koja su osigurana brojnim dokumentima: pristupa teritoriji pojedinih zemalja, mehanizmu međunarodne zaštite i pristupa zaštiti, zadovoljenju elementarnih egzistencijalnih potreba, smještaju, zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, kao i nemogućnošću pristupa prilagođenog djeci u posebno ranjivim okolnostima života kada je ugrožen njihov psihofizički integritet.

Opći komentar br. 6 ističe specifične potrebe djece, poziva države strane Konvencije o pravima djeteta da slijede sedam ključnih principa u postupanju prema djeci bez pratnje/razdvojenoj djeci, koji se odnose na: (1) odgovornost države na svim teritorijama u kojima ima jurisdikciju, (2) zabranu diskriminacije, (3) primjenu principa najboljeg interesa djeteta kao smjernice kod dugoročnih i kratkoročnih rješenja, (4) pravo na život, opstanak i razvoj, (5) pravo djeteta na slobodno izražavanje mišljenja, (6) poštovanje principa neprotjerivanja (non refoulment), (7) povjerljivost, odnosno zaštitu privatnosti.

Opći komentar br. 6 daje smjernice u dosljednom provođenju postupaka:

1. inicijalne procjene i mjere;
2. imenovanje staratelja, savjetnika i zakonskog zastupnika;
3. zaštita i smještaj djeteta;
4. puni pristup obrazovanju;
5. pravo na odgovarajući životni standard;
6. najviši mogući standard zdravlja, liječenja i rehabilitacije;
7. sprečavanje trgovanja djecom te seksualnih i drugih oblika iskorištavanja i nasilja;
8. povećan rizik od viktimizacije djece bez pratnje i trgovanje i ponovno trgovanje (re-trafficking)⁶ djecom te seksualno iskorištavanje;
9. sprečavanje vojnog regrutiranja djece i zaštita od ratnih stradanja;
10. sprečavanje lišenja slobode.

¹ Konvencija o pravima djeteta ("Službeni glasnik BiH", Međunarodni ugovori, broj 5/02)

² Fakultativni protokol o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji ("Službeni glasnik BiH", Međunarodni ugovori, broj 5/02)

³ Konvencija ILO-a broj 29 o prinudnom ili obaveznom radu ("Službeni list RBiH", broj 25/93), Konvencija ILO-a broj 182 o najgorim oblicima iskorištavanja dječijeg rada ("Službeni glasnik BiH", Međunarodni ugovori, broj 3/01)

⁴ Socijalna i ljudska prava ranjivih grupa – Vodič za profesionalce, (2017), Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

⁵ General comment no. 6 (2005) - Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin, (2005), Komitet za prava djeteta

⁶ Re-trafficking - označava rizik od/ili ponovljeno trgovanje djetetom u zemlji porijekla za ono dijete koje je već prepoznato kao žrtva trgovine ljudima u zemlji primateljici, što nas upućuje na poseban oprez u postupcima vraćanja djeteta u zemlju porijekla.

Kako bi se osigurala adekvatna primjena najboljeg interesa djeteta u cjelini, naglašavamo aktivnosti iz Smjernica za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta¹ u kojim se naglašava prednost provođenja profesionalnih standarda zaštite djece kojim se umanjuje mogućnost povrede prava djece.

Standardi obavezno sadrže instrukcije za ponašanje prema djeci i instrukcije o tome šta nadležne institucije i organizacije treba da poduzmu u slučaju povrede prava djeteta. Institucije i organizacije kreiranjem i usvajanjem standarda pokazuju svoje opredjeljenje za osiguranje najboljeg interesa djeteta i pomažu osobama koje rade s djecom i za djecu da poboljšanjem svoje prakse preveniraju kršenje prava djece. Budući da je zaštita djece pretežno u nadležnosti lokalnih vlasti, važno je da se standardi primjenjuju i na svim drugim nivoima vlasti na jednak način, što je i suština standarda.

Da bi institucije i organizacije kreirale profesionalne standarde kojim se poboljšava zaštita djece a čijom primjenom će biti u stanju osigurati najbolji interes djeteta, prethodno treba da analiziraju svoje nadležnosti, vrste usluga koje pružaju i potencijalne oblike ranjivosti djece.

STANDARD (12) Sve uključene institucije, uključujući i organizacije civilnog društva koje pružaju podršku djeci, treba da izrade službeni dokument o sigurnosti djece (Politika zaštite djece) i upute za primjenu Politike zaštite djece koje treba da sadržavaju jasne smjernice i aktivnosti koje se poduzimaju u slučaju sumnje na povredu sigurnosti djeteta.

STANDARD (13) Nadležne institucije dužne su osigurati provođenje mjera kojima se sprečava ugrožavanje najboljeg interesa djeteta koje vrše zaposlenici koji su u direktnom ili indirektnom kontaktu s djecom, kao što je npr. propisivanje dodatnih kriterija za zapošljavanje osoba za rad s djecom i za djecu s ciljem preveniranja zapošljavanja/angažiranja osoba koje predstavljaju opasnost za djecu, donošenje jasnih procedura koje se odnose na putovanja i boravak s djecom, prijevoz djece i sl., te revizija/ provjera/kontrola.

STANDARD (14) Uključene institucije treba da izrade smjernice o ponašanju prema djeci kao što su kodeksi ponašanja ili pravilnici o postupanju profesionalaca prema djeci. Takvim smjernicama moguće je ograničiti ili eliminirati situacije povrede sigurnosti djece i spriječiti neistinite optužbe protiv profesionalaca i drugih osoba koje dolaze u kontakt s djecom. Ova aktivnost može se provesti u saradnji s Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH.

STANDARD (15) Uključene institucije i organizacije civilnog društva treba da osiguraju ispunjavanje profesionalnih standarda na svim nivoima na kojima se pružaju usluge djeci, odnosno usvoje procedure za postupanje u slučaju prijave diskriminacije i plan obuka za profesionalce koji rade s djecom ili za djecu u saradnji s Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice.

STANDARD (16) Uključene institucije i organizacije civilnog društva treba da razviju materijale i online medije putem kojih će upoznati djecu, profesionalce i javnost s dokumentima čiji postupak donošenja je u toku i osiguraju provođenje obuka i stručnog usavršavanja profesionalaca zaduženih za sigurnost djece, dostupnost savjetodavne pomoći i podrške za djecu i profesionalce kako bi oni mogli ispuniti svoju ulogu u zaštiti djece.

STANDARD (17) Uključene institucije i organizacije civilnog društva treba da kontinuirano rade na razvoju

indikatora za prepoznavanje situacija ranjivosti i rizika za sve specifične grupe djece kao što su: djeca bez roditeljskog staranja, romska djeca, djeca s invaliditetom, migrantska djeca - djeca stranci, djeca bez državljanstva, azilanti, raseljena djeca, djeca izbjeglice, djeca smještena u institucije, djeca koja rade na ulici ili drugim mjestima gdje je zabranjen rad djece, što mogu uraditi u saradnji s Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice i Ministarstvom sigurnosti.

II. DIO

6. Operativni MS za pružanje kvalitetne podrške žrtvama trgovine ljudima

Pružanje kvalitetne podrške žrtvi trgovine ljudima sastoji se od više operativnih postupaka i radnji uključenih profesionalaca u okviru kojih se mogu naznačiti osnovni i posebni operativni profesionalni standardi zaštite žrtava trgovine ljudima.

MS u zaštiti žrtava trgovine ljudima se međusobno prožimaju, ali su radi jednostavnijeg praćenja razloženi na:

- osnovne operativne standarde, one koji se odnose na sve intervencije i
- posebne (specifične) standarde koji su karakteristični samo za pojedine faze intervencije.

6.1. Osnovni operativni standardi

U svim postupcima, i na svaku žrtvu trgovine ljudima, nadležni organi, tijela i ovlaštene organizacije primjenjuju osnovne operativne standarde zaštite žrtve trgovine ljudima koji se odnose na:

STANDARD (18) Nediskriminacija i poštovanje osnovnih ljudskih prava

Prema žrtvi trgovine ljudima postupa se na jednak način bez obzira na njenu rasu, boju kože, jezik, vjeru, etničku pripadnost, invaliditet, starosnu dob, nacionalno ili socijalno porijeklo, veze s nacionalnom manjinom, političko ili drugo uvjerenje, imovinsko stanje, obrazovanje, društveni položaj i spol, seksualnu orijentaciju, rodni identitet, spolne karakteristike, boravišni status, zdravstveno stanje ili neku drugu pripadnost. Prema žrtvi trgovine ljudima postupa se s poštovanjem, na human i profesionalan način, uz puno poštovanje njenih osnovnih ljudskih prava.

STANDARD (19) Zaštita privatnosti i identiteta žrtve

Privatni život i identitet žrtve trgovine ljudima zaštićen je u svim postupcima. Lični podaci o žrtvi se prikupljaju, obrađuju, pohranjuju i koriste u skladu s uvjetima iz Konvencije o zaštiti pojedinaca u pogledu automatske obrade ličnih podataka (ETS br. 108) i propisima o zaštiti ličnih podataka u BiH.

Lični podaci žrtve trgovine:

- (a) lojalno se i zakonito prikupljaju i obrađuju samo u svrhu zbog koje su i prikupljeni,
- (b) prikupljaju se i obrađuju za tačno utvrđene i legitimne svrhe u okviru zadataka nadležnih institucija i ne koriste se nenamjenski,
- (c) adekvatni su, relevantni i odgovarajućeg obima u odnosu na svrhe za koje su prikupljeni i uneseni,
- (d) brižljivo su složeni i kada je potrebno pravovremeni,
- (e) pohranjeni su u obliku koji omogućava identifikaciju zainteresiranih osoba u periodu koji ne prevazilazi onaj neophodan period za svrhe za koje su i pohranjeni.²

¹ Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta - Vodič za profesionalce (2018), Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH

² Konvencija o zaštiti pojedinaca u pogledu automatske obrade ličnih podataka (ETS br. 108), član 5.

Dodatna briga za djecu

Privatnost i lične podatke djeteta žrtve trgovine treba štiti u svim fazama njegove zaštite. Nikakvi podaci ili bilo koje drugo obilježje, odnosno karakteristike djeteta koje bi mogle otkriti ili indirektno omogućiti otkrivanje identiteta djeteta žrtve trgovine ljudima, uključujući fotografiju, detaljan opis djeteta ili djetetove porodice, imena ili adrese članova porodice djeteta, zvučne ili videozapise i sl., ne smiju biti javni, bilo to putem medija ili na drugi način, osim u posebnim okolnostima radi pronalaska nekog od članova porodice djeteta žrtve ili da se na drugi način osiguraju dobrobiti i najbolji interes djeteta.

Kada je krivično djelo trgovine ljudima učinjeno na štetu djeteta, podaci o identitetu osumnjičenog, odnosno optuženog objavljeni su javno na način i u onoj mjeri koja neće ugroziti otkrivanje identiteta djeteta žrtve trgovine ljudima.

Izričiti informirani pristanak djeteta žrtve trgovine ljudima i njegovog roditelja/staratelja mora se pribaviti prije korištenja i diseminacije njegovih ličnih podataka između nadležnih institucija.

STANDARD (20) Zaštita najboljeg interesa djeteta

Sve aktivnosti nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija poduzimaju se primarno u najboljem interesu djeteta žrtve, uz najveću brigu i zaštitu koja je neophodna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete, kao i mišljenje djeteta žrtve - koje se mora ozbiljno razmotriti u skladu s njegovim godinama i zrelošću, specifičnosti situacije i opcije dostupne u tom kontekstu. Najbolji interes djeteta procjenjuje se na individualnoj osnovi putem pristupa prilagođenog djetetu žrtvi trgovine ljudima, pri kojem se uzima u obzir djetetova dob, spol, zrelost, mišljenje, potrebe, socijalno i zdravstveno stanje.

Odluka koju profesionalac donosi za dijete žrtvu trgovine ljudima mora se zasnivati na:

- **principu individualiteta**, odluke se donose u odnosu na svako pojedinačno dijete;
- **principu zadovoljenja trenutnih dječijih potreba** koje je potrebno utvrditi u odnosu na novonastalu situaciju i okolnosti;
- **principu zadovoljenja dugoročnih potreba** s obzirom na djetetov rast i razvoj koji zahtijeva sveobuhvatnu analizu uvjeta i okolnosti u kojima dijete živi, jezik, kulturu, odgoj i sl.
- **principu uvažavanja dječije perspektive**, odnosno njegovog mišljenja, bez obzira na uzrast.¹

Odluke koje se donose za dijete moraju se stalno preispitivati, jer se potrebe djeteta mijenjaju s njegovim razvojem. Sve akcije koje se tiču djeteta žrtve trgovine ljudima poduzimaju se s najvećim stepenom hitnosti i efikasnosti.

Dijete žrtva ili svjedok trgovine ljudima tretira se kao dijete bez roditeljskog staranja, ili odgojno zanemareno dijete, ili zapušteno dijete, bez obzira na njegov porodični status.

STANDARD (21) Multidisciplinarni pristup

Nadležne institucije i ovlaštene organizacije međusobno sarađuju u svim postupcima zaštite žrtve trgovine ljudima razmjenjujući raspoložive informacije, kako bi upoređivanjem i sintezom saznanja sagledali činjenice o predmetu i njihovu

međuzavisnost, te zajednički pronašli najbolje rješenje za žrtvu trgovine ljudima.

STANDARD (22) Informiranost i razumljivost

Od prvog kontakta i tokom svake daljnje potrebne interakcije s nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama u svima fazama unutar sistema podrške i zbrinjavanja, žrtva trgovine ljudima je bez nepotrebnog odgađanja informirana o dostupnim uslugama pomoći, kako im pristupiti, pravima i obavezama koje joj u skladu sa zakonom pripadaju, relevantnim sudskim i upravnim postupcima, uključujući informacije o mogućim pravnim lijekovima i pristupu pravnoj pomoći, koje minimalno uključuju informacije o:

- a) periodu oporavka i refleksije;
- b) vrsti i obimu podrške koju mogu ostvariti i od koga, uključujući osnovne informacije o sigurnom zbrinjavanju i smještaju, zdravstvenoj zaštiti te psihološkoj podršci;
- c) kako i pod kojim uvjetima mogu dobiti pravne savjete, pravnu pomoć i svaku drugu vrstu savjeta;
- d) kako i pod kojim uvjetima imaju pravo na usmeno i pisano prevođenje, kada je to potrebno;
- e) postupku za podnošenje prijave za krivično djelo i položaju žrtava trgovine ljudima u takvim postupcima;
- f) kako i pod kojim uvjetima mogu dobiti naknadu štete;
- g) kako i pod kojim uvjetima mogu dobiti zaštitu, uključujući zaštitne mjere;
- h) informiranju o pravnom statusu (za strane žrtve trgovine ljudima);
- i) pristupu tržištu rada;
- j) pristupu obrazovanju i profesionalnoj obuci i edukaciji;
- k) informiranju o načinu pristupa diplomatsko-konzularnim predstavništvima države porijekla ili države uobičajenog boravka kao i mogućnostima i postupku repatrijacije i povratka (za strane žrtve trgovine ljudima) te
- l) dostupnim mehanizmima za podnošenje žalbi i nezavisnih prigovora u slučaju kršenja njihovih prava.

Komunikacija sa žrtvom trgovine ljudima odvija se na jednostavnom, dostupnom i jeziku razumljivom za žrtvu trgovine ljudima, u usmenom ili pisanom obliku, uzimajući u obzir njenu dob, zrelost, intelektualnu i emocionalnu sposobnost, pismenost, kulturu, te svaki intelektualni ili fizički invaliditet.

Žrtve trgovine ljudima mogu koristiti komunikacijske tehnologije kao što su: videokonferencije, telefon ili internet, u svrhu prevođenja, kada nije moguće osigurati fizičku prisutnost prevodioca kako bi žrtva mogla ostvariti svoja prava ili razumjeti postupak.

Dodatna briga za djecu

Djci žrtvama trgovine pružaju se dostupne informacije o njihovoj situaciji i njihovim pravima, uključujući mehanizme zaštite, zatim dostupnim uslugama i procesima, spajanju porodice i/ili repatrijaciji.

Informacije se pružaju na jeziku i na način koji dijete žrtva trgovine ljudima može razumjeti. Prevodioci osposobljeni za rad s djecom bit će osigurani kad god se dijete žrtva trgovine ljudima ispituje ili kada se s njim obavlja razgovor, ili kad god ono zatraži.

¹ Mreža NVO "Snažniji glas za djecu", Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta - Vodič za profesionalce (2018), Ostvarivanje najboljeg interesa djeteta u krivičnim postupcima - Razgovor s djetetom u krivičnim sudskim postupcima, str. 123.

U pravilu, i dijete žrtva trgovine ljudima i njegov roditelj/staratelj informacije primaju neposredno. Informiranje roditelja/staratelja ne smije biti alternativa pružanju informacija djetetu žrtvi trgovine ljudima.

6.2. Posebni minimalni standardi

6.2.1. Identifikacija i identifikacijski razgovor sa žrtvom trgovine ljudima

Potencijalne žrtve trgovine ljudima identificiraju se putem prvog kontakta uključenog profesionalca, koji može biti slučajni ili službeni na osnovu prijave, dojave ili upućivanja.

Kod slučajnog kontakta nije utvrđen standard za razgovor sa žrtvom trgovine, odnosno mogu se primijeniti standardi koji su navedeni u ovom poglavlju kada se na osnovu informacija, pokazatelja i činjenica može osnovano sumnjati da se radi o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima.

Svi uključeni profesionalci koji dolaze u kontakt s ranjivim grupama osoba ili osobama kod kojih situacija ukazuje na neki oblik viktimizacije i si. dužni su obratiti pažnju na činjenice, informacije i znakove koji ukazuju na potencijalnu žrtvu trgovine ljudima, imajući na umu da ih mogu iskoristiti za prijavljivanje i procesuiranje krivičnog djela.

U situaciji kada uključeni profesionalac obavlja identifikacijski razgovor sa žrtvom trgovine ljudima, obavezan je primijeniti sve profesionalne standarde koji se odnose na način obavljanja ovog razgovora, službeno zabilježiti sve relevantne činjenice i informacije i proslijediti ih nadležnoj instituciji.

STANDARD (23) U svim slučajevima gdje se sumnja da se radi o žrtvi trgovine ljudima, s takvom osobom će se postupati kao sa žrtvom dok se ne dokaže suprotno.

STANDARD (24) Osoba se smatra žrtvom trgovine ljudima bez obzira na to je li počinilac identificiran, uhvaćen, je li protiv njega pokrenut krivični postupak ili je osuđen, te bez obzira na porodični odnos između njih.

STANDARD (25) Osobu koja se samoidentificira kao žrtva trgovine ljudima, nadležne institucije i ovlaštene organizacije tretiraju kao potencijalnu žrtvu trgovine.

STANDARD (26) Identifikaciju žrtve trgovine ljudima obavljaju obučene i kvalificirane službene osobe u nadležnim institucijama (policija, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, inspekcije rada, granična policija, službe za imigraciju, ambasade ili konzulati) i ovlaštenim organizacijama koje pružaju podršku žrtvama, a na osnovu indikatora za prepoznavanje potencijalne žrtve trgovine ljudima.

STANDARD (27) Identifikacija žrtve trgovine ljudima može se obaviti bilo u državi odredišta, u državi tranzita ili u državi porijekla žrtve trgovine ljudima, kada se vrati.

STANDARD (28) U postupku identifikacije žrtve trgovine ljudima cijene se **činjenice, informacije i stanje osobe**, prema kojima se može zaključiti je li neka osoba žrtva trgovine ljudima, što uključuje:

- samoidentifikaciju,
- mjesto i uvjete u kojima je pronađena potencijalna žrtva trgovine ljudima,
- ograničenje lične slobode,
- psihofizičko stanje žrtve trgovine ljudima,
- dob žrtve trgovine ljudima, posebno ako je ona uzrasta do 18 godina,
- način i svrhu ulaska u BiH, za strane žrtve trgovine ljudima,
- status, kretanje i boravak žrtve trgovine ljudima u BiH kada je žrtva strani državljanin,

- posjedovanje putne isprave i identifikacijskih dokumenata,
- posjedovanje finansijskih sredstava i
- druge okolnosti relevantne za pravilnu identifikaciju.

STANDARD (29) Kada postoje opravdani razlozi za sumnju da je osoba - strani državljanin žrtva trgovine ljudima, ona neće biti udaljena s teritorije Bosne i Hercegovine sve dok se ne okonča postupak identifikacije. Nadležne institucije će osigurati da ta osoba dobije potrebnu pomoć u fizičkom, psihičkom i socijalnom oporavku i reguliranju privremenog boravka iz humanitarnog razloga.

STANDARD (30) Kada postoje opravdani razlozi za vjerovanje da se radi o žrtvi trgovine ljudima, žrtva ima pravo na period refleksije u trajanju od najmanje 30 dana, kako bi se stabiliziralo njeno stanje, da se oporavi i oslobodi utjecaja eksploatacija i kako bi mogla donijeti informiranu odluku o saradnji s policijom i pravosudnim tijelima. U periodu refleksije žrtva trgovine ljudima uživa sva prava u pogledu fizičkog, psihološkog i socijalnog oporavka.

Period refleksije može se okončati ako žrtva trgovine ljudima obnovi kontakt s optuženim ili iz razloga koji se odnosi na javnu politiku i zaštitu nacionalne sigurnosti.

STANDARD (31) Identifikacijski razgovor sa žrtvom trgovine ljudima obavljaju obučeni i kvalificirani službenici u relevantnim nadležnim institucijama (policija, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, inspekcija rada, granična policija, službe za imigraciju, ambasada ili konzulat) i ovlaštenim nevladinim organizacijama koje pružaju podršku žrtvama trgovine ljudima. Službena osoba koja vodi identifikacijski razgovor, kada je god to moguće, treba da bude istog spola kao potencijalna žrtva trgovine ljudima.

STANDARD (32) Identifikacijski razgovor sa žrtvom trgovine ljudima obavlja se u sigurnom okruženju, na jeziku koji ona razumije, u usmenom ili pisanom obliku. Tokom identifikacijskog razgovora uzimaju se u obzir njene lične karakteristike, uključujući dob, zrelost, intelektualnu, emocionalnu i fizičku sposobnost, pismenost, te druge lične karakteristike koje mogu utjecati na njenu sposobnost razumijevanja ili da ju se razumije.

STANDARD (33) Žrtvi trgovine ljudima s oštećenim sluhom ili govornim aparatom osigurava se tumač znakovnog jezika. Žrtvi, stranom državljaninu ili pripadniku nacionalne manjine, koji ne razumije ili ne govori jezik nadležnog organa, osigurava se prevodilac, a po potrebi i kulturološki medijator.

Ako to nije u suprotnosti s interesima žrtve trgovine ljudima ili ako time ne bi bio ugrožen tok postupka njene identifikacije, žrtvi trgovine ljudima dopušta se da je pri prvom kontaktu s nadležnom institucijom prati osoba koju sama odabere ako zbog utjecaja krivičnog djela ona treba pomoć da razumije ili da ju se razumije.

STANDARD (34) Prije obavljanja identifikacijskog razgovora obavezna je procjena fizičkog i psihičkog stanja žrtve trgovine ljudima koju provodi nadležna zdravstvena ustanova. Identifikacijski razgovor neće započeti ako je žrtva trgovine ljudima jako uznemirena ili tjeskobna, vidljivo deprimirana ili plače, vidljivo neprijateljski nastrojena ili agresivna, odbija razgovor, u potrebi je za medicinskom pomoći, pod djelovanjem narkotika ili drugih opojnih sredstava.

STANDARD (35) Identifikacijski razgovor s punoljetnom žrtvom trgovine ljudima provodi se uz prethodno

priobavljenu jasnu i nedvosmisleno izraženu saglasnost i dobrovoljnost žrtve.

STANDARD (36) Prije početka identifikacijskog razgovora zbrinute su osnovne potrebe žrtve trgovine ljudima poput: hrane, vode, pristupa toaletu i osnovnoj ličnoj higijeni, čistoj odjeći i sl.

STANDARD (37) Žrtva trgovine ljudima, odmah nakon prvog kontakta s nadležnim organom, ima mogućnost da se javi rodbini, da ih obavijesti da je sigurna i da je s osobama koje će joj pomoći. Ako će takav kontakt ugroziti njenu sigurnost ili sigurnost drugih, takav kontakt treba odgoditi dok to ne bude sigurno za nju i/ili druge.

STANDARD (38) Na početku identifikacijskog intervjua žrtva trgovine ljudima obaviještena je o svrsi i sadržaju razgovora i povjerljivosti informacija dobivenih u identifikacijskom intervjuu, izuzev informacija koje su značajne za razotkrivanje krivičnog djela trgovine ljudima. Žrtva trgovine ljudima je upoznata koje su to važne informacije koje profesionalac koji obavlja identifikacijski razgovor ne može zadržati za sebe.

STANDARD (39) Žrtva trgovine ljudima upoznata je o svom pravu da odbije odgovarati na pitanja i/ili da prekine identifikacijski razgovor u bilo kojem trenutku.

STANDARD (40) Identifikacijski razgovor sa žrtvom trgovine ljudima zasniva se na poštovanju ljudskih prava i uz nužno poštovanje sljedećih etičkih principa:

- uvažavanje ličnosti, poštovanje mišljenja ispitanika;
- pažljiv izbor jezika u formuliranju pitanja, pitanja treba da budu postavljena taktično i na empatičan način, uz izbjegavanje kategoričkog mišljenja;
- ako nije apsolutno neophodno, od potencijalne žrtve trgovine ljudima ne tražiti da govori o svom traumatičnom iskustvu, osim tokom savjetovanja s psihologom;
- procjena rizika za žrtvu trgovine ljudima i osiguravanje mjera sigurnosti kada je to potrebno;
- nadležnost, odgovornost, stručnost i osposobljenost osobe koja vodi razgovor;
- drugi etički principi (npr. povjerljivost, pristup bez osuđivanja).

STANDARD (41) Preduvjet za početak identifikacijskog razgovora sa žrtvom trgovine ljudima jeste njeno informiranje o osnovnim pravima: oporavak i pravo na period razmišljanja (refleksije), usluge koje su joj na raspolaganju (smještaj, savjetovanje, pravna pomoć i dr.), sistem zaštite uključujući i program zaštite svjedoka, naredni mogući koraci upućivanja žrtve te trenutna zaštita njene sigurnosti.

STANDARD (42) Tokom identifikacijskog razgovora žrtvi trgovine ljudima ne postavljaju se pitanja o seksualnom životu koji je imala prije nego je postala žrtva trgovine ljudima.

STANDARD (43) Pisani dokumenti nastali u vezi s identifikacijskim razgovorom sa žrtvom trgovine ljudima čuvaju se na sigurnom i povjerljivom mjestu i dio su spisa predmeta. Nadležna institucija koja obavlja identifikacijski razgovor dužna je tu dokumentaciju ustupiti istražnim organima na njihov zahtjev.

Dodatna briga za djecu

STANDARD (44) Identifikacija djeteta žrtve trgovine ljudima i pružanje pomoći ne zavisi od spremnosti ili sposobnosti djeteta žrtve da policiji i pravosudnim organima dostavi informacije ili da svjedoči protiv svoga eksploatatora.

STANDARD (45) Identifikacija djeteta žrtve trgovine ljudima koje nije državljanin Bosne i Hercegovine ne umanjuje ili ograničava njegovo pravo da traži azil i dobije status međunarodne zaštite.

STANDARD (46) Kada starosna dob žrtve trgovine ljudima nije izvjesna i ne može se odrediti, a postoje razlozi koji navode da je žrtva trgovine djetete, s takvom osobom postupa se s pretpostavkom da je žrtva djetete i dodjeljuju joj se posebne mjere zaštite sve dok se konačno ne utvrdi njena starosna dob.

STANDARD (47) Provjera starosti djeteta žrtve trgovine ljudima obavlja se na nepristrasan način koji je prilagođen djeci. Određivanje dobi djeteta žrtve trgovine ljudima zasniva se na registraciji rođenja ili drugih dostupnih identifikacijskih ličnih dokumenata. U slučaju nedostatka ličnih dokumenata, primjenjuju se neškodljive tehnike za određivanje dobi djeteta, zasnovane na holističkom pristupu. Tokom procjene starosti djeteta žrtve trgovine ljudima, njegov vanjski izgled ne smije biti presudan. Kod provjere starosti djeteta žrtve trgovine ljudima uzima se u obzir:

- fizički izgled djeteta,
- psihološka zrelost djeteta (treba biti oprezan s obzirom na mogućnosti bržeg sazrijevanja djeteta zbog traumatičnih ili teških životnih okolnosti i specifične kulturološke pozadine),
- vlastita izjava djeteta žrtve trgovine ljudima,
- dostupna dokumentacija i
- provjera s ambasadom zemlje porijekla djeteta žrtve i drugim nadležnim tijelima izuzev ako je djetete iskazalo namjeru za podnošenje zahtjeva za azil, ako ima status tražioca azila, izbjeglice ili stranca pod supsidijarnom i privremenom zaštitom.

STANDARD (48) Nijedno djelovanje za provjeru starosti djeteta žrtve trgovine ljudima ne smije dovesti djetete ili njegovu porodicu u opasnost ili uzrokovati povredu prava na povjerljivost. Procjenu medicinske starosti djeteta žrtve trgovine ljudima treba provoditi samo u izuzetnim slučajevima. Djetete žrtva može biti izloženo rendgenskom zračenju samo za kliničke potrebe.

STANDARD (49) Pristanak djeteta žrtve trgovine ljudima na namjeravanu eksploataciju je nevažan za njegovu identifikaciju, pomoć, podršku i zaštitu. U identifikacijskom razgovoru ne postavljaju se pitanja o pristanku djeteta na eksploataciju.

STANDARD (50) Identifikacija djeteta žrtve trgovine ljudima obavlja se u prisustvu njegovog roditelja ili zakonskog staratelja, odnosno u prisustvu predstavnika organa starateljstva ako je djetete žrtva bez pratnje ili je roditelj ili zakonski staratelj zbog sukoba interesa između njega i djeteta žrtve spriječen da postupa, osigura i/ili zastupa najbolji interes djeteta.

STANDARD (51) Kada je žrtva trgovine ljudima djetete bez pratnje ili kada roditelj/staratelj ne postupa u najboljem interesu djeteta, ili mu je oduzeto pravo staranja nad djetetom, djetetu se odmah imenuje privremeni staratelj koji će djelovati u njegovom najboljem interesu. Kad god je to moguće, privremeni staratelj je istog spola kao i djetete žrtva i ista osoba kao privremeni staratelj prati djetete tokom cijelog postupka zaštite i dugoročnog zbrinjavanja.

STANDARD (52) Nadležna institucija poduzima sve potrebne mjere za utvrđivanje identiteta i državljanstva djeteta žrtve bez pratnje i pronalazak njegove porodice kada je to u njegovom najboljem interesu.

STANDARD (53) Djetetu žrtvi trgovine ljudima koje ne govori lokalni jezik ili ima samo njegovo osnovno znanje osigurana je odgovarajuća komunikacija, certificirani prevodilac koji ima potrebne vještine, lične kapacitete i sposobnosti za komunikaciju s djecom. Prevodilac treba biti nezavisan, poznat vlastima i osoba u koju dijete ima povjerenje. Prevodilac nije neko ko tvrdi da je djetetov prijatelj ili porodica.

STANDARD (54) Profesionalci koji obavljaju identifikacijski razgovor s djetetom žrtvom trgovine ljudima odjeveni su u civilnu odjeću i osposobljeni su za razgovore s djecom žrtvama.

STANDARD (55) Djetetu žrtvi trgovine ljudima s intelektualnim poteškoćama tokom identifikacijskog razgovora osigurana je psihološka priprema i podrška koju pružaju profesionalci koji imaju specijalizirana znanja za komunikaciju s takvom djecom.

STANDARD (56) Identifikacijski razgovor s djetetom žrtvom trgovine obavlja se na mjestu gdje se dijete osjeća sigurno, u prilagođenim prostorijama u organu starateljstva, organu za provođenje zakona, u skloništu za žrtve i prostorijama ovlaštenih NVO-a ili u kući djeteta žrtve ako je to u njegovom najboljem interesu. Mjesto gdje se obavlja identifikacijski razgovor s djetetom žrtvom ni na koji način ne smije biti povezano s krivičnim djelom ili s traumom koju je dijete doživjelo (npr. mjestu gdje je dijete iskorišteno i/ili u prisutnosti ili fizičkoj blizini osobe koja je osumnjičena za krivično djelo trgovine ljudima...).

STANDARD (57) Dužina trajanja identifikacijskog razgovora s djetetom žrtvom trgovine ljudima je vremenski ograničena i srazmjerna je njegovom uzrastu i razvojnim kapacitetima. Dijete žrtva trgovine ljudima može kad god želi prekinuti identifikacijski razgovor, o čemu treba biti upoznato prije početka identifikacijskog razgovora.

STANDARD (58) Identifikacijski razgovor s djetetom žrtvom trgovine ograničit će se na prikupljanje biografskih i socijalnih podataka o djetetu (kao što su ime, starost, državljanstvo, imena i kontakti roditelja, država ili mjesto porijekla, prijašnja i trenutna adresa). Ostale informacije u vezi s iskustvom djeteta ili bilo kakvo znanje koje ono ima u vezi s krivičnim djelom koje je načinjeno na njegovu štetu ne traže se u ovoj fazi zaštite žrtve trgovine ljudima.

6.2.2. Upućivanje žrtve trgovine ljudima u sistem pomoći i podrške

STANDARD (59) Kod prvog kontakta s nadležnom institucijom, žrtva trgovine ljudima upućena je na osobe, službe ili organizacije koje mogu da joj pruže potrebne informacije o pravima i relevantnim postupcima. Žrtva trgovine ljudima informirana je i upućena na sistem pomoći i podrške od strane profesionalaca s ovlaštenjima za zastupanje nadležnih institucija, uzimajući u obzir njene potrebe i njen najbolji interes.

Pravo žrtve trgovine ljudima na odgovarajuću podršku i zaštitu zasniva se na pojedinačnoj procjeni rizika i potreba. Pojedinačna procjena je pravovremena i za cilj ima utvrđivanje specifičnih potreba žrtve u smislu njenog oporavka i rehabilitacije, pri čemu se naročito uzimaju u obzir: lične karakteristike žrtve, vrsta ili priroda krivičnog djela, okolnosti u kojima se krivično djelo desilo i posljedice koje je takvo djelo ostavilo na žrtvu trgovine ljudima. Ako su se elementi koji čine temelj pojedinačne procjene znatno promijenili, osigurano je njeno ažuriranje tokom cijelog procesa pomoći i podrške.

STANDARD (60) U postupku upućivanja u sistem pomoći i podrške poštuje se mišljenje žrtve trgovine ljudima.

STANDARD (61) Tokom faze upućivanja žrtve trgovine ljudima u sistem pomoći i podrške, ovlašteni profesionalci dijele informacije i podatke o konkretnom slučaju samo s profesionalcima koji su direktno angažirani na njenoj zaštiti. Prilikom razmjene informacija i podataka o žrtvi trgovine ljudima poštuje se princip povjerljivosti.

STANDARD (62) Za vrijeme upućivanja u sistem pomoći i podrške, žrtve trgovine ljudima su pisano i usmeno informirane o svojim pravima i dostupnim uslugama.

STANDARD (63) Službi za pomoć i podršku na koju se upućuje žrtva trgovine ljudima dostupne su sve relevantne informacije koje se odnose na konkretan slučaj.

STANDARD (64) Žrtvi trgovine ljudima dostavljena je kontakt-lista pružaoca usluga pomoći, podrške i zbrinjavanja žrtava trgovine ljudima. Ovu listu redovno ažuriraju nadležne institucije.

Dodatna briga za djecu

STANDARD (65) Kada je u pitanju dijete žrtva trgovine ljudima, upućivanje na nadležne službe je u nadležnosti organa starateljstva.

STANDARD (66) Djetetu žrtvi trgovine ljudima mora se pružiti dovoljno informacija o njegovim pravima i dostupnim uslugama, na jeziku koji je djetetu razumljiv, uzimajući u obzir starost djeteta i njegov psihofizički razvoj. Mišljenje djeteta žrtve mora se uzeti u obzir prilikom njegovog upućivanja na službe u čijoj nadležnosti je pomoć i podrška maloljetnim žrtvama trgovine ljudima, izuzev kada organ starateljstva procijeni da to nije u njegovom najboljem interesu, što mora biti detaljno obrazloženo.

STANDARD (67) Dijete žrtvu trgovine ljudima, putem sistema podrške, može pratiti punoljetna osoba od povjerenja, po njegovom izboru, osim ako u odnosu na tu osobu organ starateljstva ne donese obrazloženu odluku.

6.2.3. Transport žrtve trgovine ljudima

STANDARD (68) Žrtva trgovine ljudima ima osiguran i siguran prijevoz od mjesta identifikacije do skloništa, i od skloništa do njenog mjesta prebivališta, odnosno u državu porijekla ili državu uobičajenog boravka, kao i za vrijeme boravka u skloništu.

STANDARD (69) Žrtva trgovine ljudima ne prevozi se istim vozilom s osumnjičenim, optuženim ili njihovim zastupnicima. Ovo važi u svim fazama zaštite žrtve trgovine ljudima, od identifikacije do društvene reintegracije, odnosno repatrijacije.

Dodatna briga za djecu

STANDARD (70) Prijevoz djeteta žrtve trgovine ljudima ne obavlja se službenim vozilom s obilježjima policije ili druge sigurnosne agencije, odnosno na način koji bi ga mogao dodatno stigmatizirati.

STANDARD (71) Transport djeteta žrtve trgovine ljudima od mjesta identifikacije do skloništa, i od skloništa do mjesta prebivališta, odnosno u državu porijekla ili državu njegovog uobičajenog boravka obavlja se u pratnji staratelja djeteta.

Dok boravi u skloništu, a kada postoje opravdani razlozi za to (liječenje, obrazovanje, za potrebe krivičnog postupka i sl.), prijevoz djeteta žrtve trgovine ljudima može se obaviti u pratnji stručnog osoblja skloništa, uz pisanu saglasnost njegovog staratelja.

6.2.4. Pomoć i podrška žrtvi trgovine ljudima

STANDARD (72) Žrtva trgovine ljudima ima pravo na pomoć i podršku od trenutka kada nadležne institucije i ovlaštene organizacije imaju opravdane razloge da vjeruju da je osoba mogla biti izložena trgovini ljudima.

Pristup službama za podršku žrtvama trgovine ljudima nije uvjetovan time je li žrtva nadležnoj instituciji podnijela formalnu prijavu za krivično djelo.

STANDARD (73) Žrtva trgovine ljudima prije, za vrijeme i tokom određenog perioda nakon krivičnog postupka, u skladu sa svojim potrebama, ima besplatan pristup specijalističkim službama za podršku i pomoć koje djeluju u njenom interesu i koje poštuju princip povjerljivosti. Nadležne institucije i ovlaštene organizacije međusobno sarađuju kako bi pomogle žrtvi da pristupi potrebnim uslugama podrške.

STANDARD (74) Pomoć i podrška žrtvi trgovine ljudima pruža se samo uz informirani pristanak žrtve, vodeći računa o njenom spolu, uzrastu, vjerskoj ili nacionalnoj pripadnosti i posebnim potrebama kao što je invaliditet, zdravstveno i psihičko stanje i slično.

STANDARD (75) Članovi porodice žrtve trgovine ljudima imaju pristup službama za podršku žrtvama, u skladu sa svojim potrebama i stepenom štete koju su pretrpjeli kao posljedicu krivičnog djela trgovine ljudima.

STANDARD (76) Pomoć i podrška žrtvama trgovine ljudima nisu uvjetovane njihovom spremnošću da sarađuju u krivičnoj istrazi, procesuiranju ili suđenju. U slučajevima kada žrtva nema zakonito prebivalište u BiH, pomoć i podrška se pružaju bezuvjetno, minimalno tokom perioda refleksije.

STANDARD (77) Podrška i pomoć žrtvama trgovine ljudima uključuju minimalno:

- a) savjetovanje i informiranje o pravima žrtve i postojećim službama za podršku, uključujući informiranje o pristupu postupcima za naknadu štete prouzrokovane krivičnim djelom, za strane žrtve dodatno i informiranje o pravnom statusu, postupku repatrijacije i povratka, te načinu pristupa diplomatsko-konzularnim predstavništvima;
- b) životni standard, adekvatan i siguran smještaj (sklonište ili bilo koji drugi prikladan privremeni smještaj za žrtve kojima treba sigurno mjesto zbog neposrednog rizika sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde) i materijalnu pomoć;
- c) neophodni medicinski tretman, uključujući psihološku pomoć;
- d) pristup obrazovanju - za punoljetne domaće žrtve trgovine ljudima i maloljetne strane državljane kojima je odobren privremeni boravak iz humanitarnih razloga kao žrtvama trgovine ljudima;
- e) pristup profesionalnoj obuci i edukaciji;
- f) pristup tržištu rada pod uvjetima koji se primjenjuju prema domaćim i stranim žrtvama;
- g) pravnu pomoć u vezi s pristupom i ostvarivanjem prava žrtve u skladu s relevantnim propisima koji se primjenjuju prema domaćim i stranim žrtvama trgovine, koja će omogućiti da se njihova prava i interesi iznesu i razmotre u odgovarajućim fazama krivičnog postupka koji se vodi protiv okrivljenog;
- h) pravo na usluge prevodjenja i tumačenje;
- i) žrtva strani državljanin dobiva informaciju o periodu oporavka i mogućnostima dobivanja međunarodne zaštite.

Dodatna briga za djecu

STANDARD (78) Djeca žrtve trgovine ljudima imaju pravo na poseban tretman i zaštitu i uživaju ista prava na pomoć i zaštitu bez obzira na njihovo državljanstvo i u obimu koja im pripadaju kao djeci, u skladu s Konvencijom o pravima djeteta i domaćim propisima. O dostupnosti takvih tretmana i usluga djeca žrtve trgovine ljudima i njihovi roditelji/staratelji su informirani odmah i adekvatno.

STANDARD (79) Dijete žrtva trgovine ljudima izražava svoje mišljenje o prihvatanju programa pomoći i zaštite, a konačnu odluku donosi zakonski staratelj djeteta uz saglasnost nadležnog organa starateljstva. Prilikom donošenja odluke uvažava se mišljenje djeteta, izuzev kada ono nije u njegovom najboljem interesu, što mora biti obrazloženo.

STANDARD (80) Usluge podrške i pomoći djetetu žrtvi trgovine ljudima prilagođene su njegovim potrebama, interesima, razvojnim mogućnostima, a pružaju je profesionalci osposobljeni za rad s djecom žrtvama.

6.2.4.1. Smještaj žrtve trgovine ljudima u sklonište

STANDARD (81) Radi pružanja pomoći i zaštite i sprečavanja daljnjeg iskorištavanja ili zlostavljanja, žrtvi trgovine ljudima osiguran je smještaj u skloništu ovlaštene nevladine organizacije koja ima zaključen protokol o saradnji s nadležnim ministarstvom sigurnosti i ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice.

STANDARD (82) Smještaj za žrtve trgovine ljudima je siguran i odgovara starosnoj dobi žrtve.

STANDARD (83) Za vrijeme dok boravi u skloništu žrtvi trgovine ljudima osigurano je zadovoljavanje njenih osnovnih potreba i osnovnih životnih standarda, što minimalno uključuje:

- podržavajuće i sigurno okruženje,
- odjeću,
- ishranu,
- prostor za spavanje, odmaranje, objedovanje,
- mjesto za čuvanje odjeće i ličnih stvari,
- održavanje lične higijene,
- medicinsku njegu,
- psihosocijalno savjetovanje,
- pravno savjetovanje o pravima i obavezama na jeziku koji razumije,
- informiranje o pravnom statusu, mogućnostima i postupku repatrijacije i povratka za strane žrtve,
- prostor za rekreaciju, uključujući namjenski prostor za djecu,
- pristup i podršku u obrazovanju domaćim žrtvama trgovine ljudima,
- pristup profesionalnoj obuci i stjecanju životnih vještina,
- pristup tržištu rada.

STANDARD (84) Prvi razgovor sa žrtvom trgovine ljudima u skloništu obavlja se na siguran i povjerljiv način koji poštuje njenu anonimnost. Nakon dolaska žrtve u sklonište, odgovornoj osobi u skloništu nadležne institucije dostavljaju podatke koji minimalno uključuju:

- identitet žrtve (ako su podaci dostupni): datum i mjesto rođenja, spol, državljanstvo, maternji jezik i govorni jezici, kao i posebne lične potrebe žrtve,
- procjenu rizika sigurnosti,
- okolnosti pod kojima je identificirana žrtva trgovine ljudima,
- ime osobe koja je obavila/obavlja intervju sa žrtvom,

- ime voditelja slučaja/naimenovanog staratelja žrtve trgovine ljudima, što je osoba odgovorna za slučaj.

STANDARD (85) Nakon dolaska u sklonište žrtva trgovine ljudima je informirana o svojim pravima u vezi sa zaštitom i uslugama koje su joj na raspolaganju, kao i o pravilima koja mora poštovati, što uključuje i kućni red skloništa. Informacije o pravima, obavezama i pravilima ponašanja žrtve za vrijeme boravka i korištenja usluga skloništa ponuđene su žrtvi u pisanom obliku, na jeziku koji razumije. Svoju saglasnost za poštovanje ovih pravila žrtva trgovine ljudima daje u pisanom obliku.

STANDARD (86) Pravila ponašanja korisnika za vrijeme boravka u skloništu (kućni red) objavljena su na vidnom mjestu. Kada žrtva trgovine ljudima ne poštuje pravila ponašanja u skloništu, takva situacija ne smije uključivati smanjenje obima ostvarivanja osnovnih životnih potreba žrtve.

STANDARD (87) Dodatne informacije koje osoblje skloništa dobije od žrtve trgovine ljudima, a u vezi sa slučajem trgovine ljudima, razmjenjuju se s nadležnim institucijama, uz saglasnost žrtve. Dodatne informacije koje osoblje skloništa daju vanjski pružaoci usluga/partneri, a odnose se na žrtvu trgovine ljudima, dijele se sa žrtvom i evidentiraju se u spis predmeta.

STANDARD (88) U skloništu je osigurano sigurno okruženje za žrtvu trgovine ljudima tokom 24 sata dnevno. Zaštita objekta skloništa osigurana je shodno važećim pravnim propisima.

STANDARD (89) U slučaju sigurnosne prijetnje i povećanog nivoa rizika za žrtvu trgovine ljudima, žrtva se upućuje u drugo sklonište s odgovarajućim mjerama zaštite, koje su adekvatne za sigurnost visoko ili srednje rizične žrtve.

STANDARD (90) U skloništima postoje detaljni i jasni planovi evakuacije u slučaju opasnosti, u slučaju požara ili narušavanja sigurnosti žrtve trgovine ljudima i osoblja skloništa, o kojima je žrtva upoznata odmah nakon dolaska u sklonište.

STANDARD (91) Sredstva za komunikaciju koja posjeduje žrtva trgovine ljudima, a predstavljaju prijetnju i mogu ugroziti njenu sigurnost ili sigurnost ostalih korisnika ili osoblja skloništa, poput mobilnih telefona, tableta i slično, nakon dolaska u sklonište se dokumentiraju i sigurno pohranjuju. Nakon napuštanja skloništa izuzete lične stvari se vraćaju žrtvi trgovine ljudima uz popratnu pisanu dokumentaciju.

STANDARD (92) Kako bi se omogućila sigurnost žrtve trgovine ljudima, ostalih korisnika skloništa i osoblja, neovlaštene posjete skloništu su zabranjene.

STANDARD (93) Nadležne institucije osiguravaju da lokacija skloništa gdje je smještena žrtva trgovine ljudima ne bude otkrivena. Ako lokacija skloništa postane kompromitirana kada je u pitanju sigurnost žrtve, žrtva se zbrinjava na drugo sigurno mjesto dok se ne ukloni bilo koja predviđena prijetnja za njenu sigurnost, sigurnost drugih korisnika te osoblja skloništa.

STANDARD (94) Žrtva trgovine ljudima koja boravi u skloništu ima pristup prikladnoj hrani i u dovoljnim količinama, propisane nutritivne vrijednosti, te pitkoj vodi, poštujući međunarodne i domaće standarde sigurnosti hrane.¹ Žrtva trgovine ljudima ima najmanje tri uravnotežena obroka dnevno, od čega je najmanje jedan obrok kuhan i poslužuje se topao.

Količina i kvalitet obroka te način posluživanja moraju biti primjereni potrebama i zdravstvenom stanju žrtve. Za trudnice žrtve trgovine ljudima, dojilje i žrtve koje imaju posebne prehrambene potrebe iz medicinskih, kulturoloških ili vjerskih razloga osigurana je hrana koja je primjerena njihovim potrebama.

STANDARD (95) Za vrijeme boravka u skloništu žrtvi je osigurana čista i prikladna sezonska odjeća i obuća, u skladu s njenim potrebama, poštujući kulturološke i vjerske običaje žrtve i izbjegavajući "uniformni izgled".

STANDARD (96) Strana žrtva trgovine ljudima koja podnese zahtjev za azil u Bosni i Hercegovini, u skladu s odlukom organizacijske jedinice Ministarstva sigurnosti koja provodi postupak azila, može ostati u skloništu dok se ne donese pravosnažna odluka o podnesenom zahtjevu za azil u skladu sa Zakonom o azilu.²

STANDARD (97) Kako bi se rehabilitirala i osnažila žrtva trgovine ljudima, dužina njenog boravka u skloništu treba biti fleksibilna, na osnovu potreba i okolnosti žrtve.

STANDARD (98) Žrtva trgovine ljudima, domaća i strana, kojoj je odobren privremeni boravak može, uz potpisanu izjavu u prisustvu pravnog savjetnika i osoblja skloništa, na vlastitu odgovornost napustiti sklonište uz poštovanje kućnog reda skloništa i predočenje prijave adrese prebivališta. Žrtva trgovine može sa sobom ponijeti kopije svih dokumenata s ličnim podacima, koje uključuju između ostalog zdravstveni karton, informacije o stečenom obrazovanju i rehabilitaciji.

STANDARD (99) Žrtva trgovine ljudima ima pravo na kontakt s porodicom, rođacima i prijateljima koji igraju važnu ulogu u njenom životu, ako to nije u suprotnosti s njenim interesom i važećim propisima. Komunikacija žrtve visokog rizika s članovima porodice obavlja se putem telefona ili e-maila uz nadzor osoblja skloništa, a susreti s članovima porodice odvijaju se u prisustvu voditelja slučaja i sigurnosne službe.

STANDARD (100) Žrtva trgovine ljudima ima pravo na usmene ili pisane pritužbe na usluge ili u vezi s upravljanjem slučajem, na jeziku koji ona razumije.

Dodatna briga za djecu

STANDARD (101) Dijete žrtva trgovine ljudima smješteno je u sigurnom smještaju, prilagođenom djetetu, odmah nakon njegove preliminarne identifikacije.

STANDARD (102) Dijete žrtva trgovine ljudima smješteno je u sklonište ili u poseban odjel u skloništu koji je isključivo namijenjen za smještaj djece. Dijete žrtva ne može biti smješteno u sobi za spavanje s punoljetnim osobama koje nisu porodično vezane za njega i ako to nije u suprotnosti s njegovim najboljim interesom. Braća i sestre, žrtve i/ili svjedoci trgovine ljudima nisu razdvojeni prilikom njihovog smještaja.

STANDARD (103) Smještaj djeteta žrtve trgovine ljudima u ustanove socijalne zaštite je krajnje rješenje za njegovo zbrinjavanje, nakon što su iscrpljene sve druge mogućnosti za njegov smještaj u sklonište ili u određene oblike vaninstitucionalnog smještaja za djecu.

STANDARD (104) Za smještaj djeteta žrtve trgovine ljudima u sklonište potrebna je saglasnost roditelja/staratelja. Ako je interes roditelja/staratelja u suprotnosti s najboljim interesom djeteta, potrebna je saglasnost imenovanog privremenog staratelja.

STANDARD (105) Usluge i podrška u skloništu moraju biti primjerene kulturološkom identitetu i porijeklu, spolu i

¹ Analiza opasnosti i kritičnih kontrolnih tačaka (HACCP) za pristup sigurnosti hrane koju je razvila Organizacija za prehranu i poljoprivredu UN-a (FAO)

² "Službeni glasnik BiH", br. 11/16 i 16/16

starosnoj dobi djeteta žrtve trgovine ljudima. Djeci žrtvama s određenim invaliditetom pruža se pomoć koja odgovara njihovim potrebama, mogućnostima i sposobnostima.

STANDARD (106) Osoblje skloništa, prema važećim pravnim propisima, podvrgnuto je redovnim sigurnosnim provjerama kako bi se osiguralo da su podobni za rad s djecom.

6.2.4.2. Zdravstvena zaštita žrtava trgovine ljudima

STANDARD (107) Žrtvi trgovine ljudima državljaninu BiH, bez obzira na status osigurane osobe, osigurana je pravovremena, kvalitetna i efikasna zdravstvena zaštita, u istom obimu i na jednak način koji je utvrđen za sve osigurane osobe, u skladu s njenim zdravstvenim stanjem, medicinskom doktrinom i važećim pravnim okvirom u Bosni i Hercegovini. Zdravstvena zaštita posebno uključuje zbrinjavanje i liječenje posljedica nasilja na fizičko, mentalno i reproduktivno zdravlje žrtve, koje su nastale kao posljedica krivičnog djela trgovine ljudima. Zdravstvena zaštita, lijek i medicinsko pomagalo dostupni su žrtvi trgovine ljudima u razumnom roku koji neće ugroziti ili pogoršati njeno zdravstveno stanje, a ako su rokovi propisani, u okviru datog roka.

Strana žrtva trgovine ljudima tokom boravka u skloništu ima pravo na hitnu medicinsku pomoć, na način utvrđen protokolom između Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine i ovlaštenog NVO-a u kojem je smještena žrtva. U periodu odobrenog privremenog boravka u Bosni i Hercegovini strana žrtva trgovine ljudima koja boravi izvan skloništa ostvaruje zdravstvenu zaštitu u skloništu NVO-a ili u nadležnoj zdravstvenoj ustanovi s kojom Ministarstvo sigurnosti BiH ima potpisan protokol o saradnji.

STANDARD (108) Zdravstvena zaštita pruža se žrtvi trgovine ljudima uz izričiti pristanak žrtve, usmenim ili pismenim putem, izuzev u slučaju kada se njome spašava ili održava život žrtve ili bi se njenim nepoduzimanjem nepopravljivo ugrozilo ili ozbiljno oslabilo ili oštetilo njeno zdravlje ili život i zdravlje drugih ljudi. Medicinska mjera protivna izričito iskazanoj volji žrtve trgovine ljudima, odnosno roditelja, staratelja ili zakonskog zastupnika poslovno nesposobne žrtve, može se poduzeti samo u izuzetnim slučajevima koji su utvrđeni zakonom i koji su u skladu s ljekarskom etikom.

STANDARD (109) Žrtva trgovine ljudima je pravovremeno i tačno informirana o svom zdravlju, svojim pravima i obavezama i načinu kako ih koristiti, na jeziku koji joj je razumljiv i koji je prilagođen njenom obrazovnom nivou, fizičkom i psihičkom stanju, a ako je strana žrtva trgovine ljudima, u pravilu, na njenom maternjem jeziku ili uz prisustvo ovlaštenog prevodioca, odnosno tumača znakovnog jezika ako je u pitanju osoba s oštećenim sluhom i govorom.

STANDARD (110) Potrebnim zdravstvenim uslugama za žrtvu trgovine ljudima koja nije smještena u sklonište koordinira mjesni nadležni organ starateljstva, odnosno osoblje skloništa za žrtvu smještenu u skloništu.

Na osnovu individualne potrebe žrtve trgovine ljudima, nadležna zdravstvena ustanova priprema odgovarajući program zdravstvene rehabilitacije žrtve koji provodi s organom starateljstva, uz njen dobrovoljni pristanak. Programom je utvrđeno vrijeme trajanja programa rehabilitacije i način njegove realizacije. Organ starateljstva i zdravstvena ustanova zajednički su odredili stručnu i odgovornu osobu za praćenje i realizaciju ovog programa.

STANDARD (111) Medicinske posjete i terapije za žrtvu trgovine ljudima smještenu u sklonište uredno se evidentiraju u

njen zdravstveni karton. Žrtvi se lijekovi daju pod nadzorom osoblja skloništa i prema pisanim uputama koje je ljekar odredio.

STANDARD (112) Medicinska dokumentacija i izvještaj o zdravstvenom stanju žrtve trgovine ljudima sastavni su dio ličnog dosjea žrtve koja je zbrinuta u skloništu. Podaci o zdravstvenom stanju žrtve trgovine ljudima spadaju u lične podatke, povjerljivi su i predstavljaju službenu tajnu.

Dodatna briga za djecu

STANDARD (113) Dijete žrtva trgovine ljudima uživa najviši nivo dostižne zdravstvene zaštite bez obzira na to radi li se o domaćoj ili stranoj žrtvi.

Zdravstvena zaštita zadovoljava kratkoročne i dugoročne posebne zdravstvene potrebe djeteta žrtve trgovine ljudima, uključujući socijalni i fizički oporavak, psihološku ili psihijatrijsku pomoć u slučaju posttraumatskog stresnog poremećaja.

Prilikom medicinskog pregleda i izvođenja medicinskih postupaka osigurana je zvučna i vizuelna privatnost pacijenta djeteta žrtve trgovine ljudima, osim u hitnim slučajevima.

STANDARD (114) Dijete žrtva trgovine ljudima uključeno je u donošenje odluke o pristanku na predloženu medicinsku mjeru, u skladu s njegovom zrelošću i sposobnošću za rasuđivanje. Medicinska mjera nad njim poduzima se uz obavještenje i pristanak njegovog roditelja, zakonskog zastupnika ili staratelja djeteta.

Žrtva trgovine ljudima s navršениh 15 godina starosti, koja je sposobna za rasuđivanje, može sama dati pristanak na predloženu medicinsku mjeru, izuzev ako se radi o posebnim medicinskim mjerama za koje je prema pozitivnim pravnim propisima neophodna i saglasnost roditelja/staratelja (invazivne dijagnostičke i terapijske procedure, operativni zahvati i prekid trudnoće).

Ako su interesi djeteta pacijenta, žrtve trgovine ljudima, i njegovog roditelja/staratelja u vezi s poduzimanjem određene medicinske mjere suprotstavljeni, nadležni zdravstveni radnik odmah o tome obavještava nadležni organ starateljstva.

STANDARD (115) Medicinski pregled djeteta žrtve do 15. godine života, odnosno djeteta koje je potpuno ili djelimično lišeno poslovne sposobnosti, obavlja se u prisustvu roditelja/staratelja, a ako ih dijete nema ili su interesi roditelja/staratelja u suprotnosti s interesima djeteta žrtve (npr. ginekološki pregled djeteta i prisustvo roditelja suprotnog spola i sl.), odlučuje organ starateljstva.

STANDARD (116) S ciljem sprečavanja, dijagnosticiranja ili liječenja seksualno prenosivih bolesti, djetetu žrtvi seksualnog izrabljivanja osiguran je bezuvjetan pristup uslugama zaštite reproduktivnog zdravlja.

STANDARD (117) Dijete žrtva trgovine ljudima prilikom pružanja zdravstvene zaštite ima mogućnost izbora spola zdravstvenog osoblja koje će mu pružiti zdravstvenu uslugu.

6.2.4.3. Obrazovanje žrtava trgovine ljudima

STANDARD (118) Žrtva trgovine ljudima ima pravo na obrazovanje u skladu s njenim interesima, potencijalima i relevantnim pravnim propisima koji uređuju oblast obrazovanja djece i odraslih.

STANDARD (119) Voditelj slučaja, uz konsultacije sa žrtvom trgovine ljudima, priprema individualni obrazovni plan koji sadrži detaljnu obrazovnu pozadinu, potrebe i preporuke za njeno obrazovanje dok boravi u skloništu. Voditelji slučaja sarađuju s obrazovnim sistemom i osobljem skloništa kako bi

osigurati efikasno postavljanje, praćenje i evaluaciju individualnog obrazovnog plana za žrtvu trgovine ljudima. U tom kontekstu, razmatra se očekivano vrijeme njenog boravka u skloništu ili ustanovi socijalne zaštite i svi aspekti njene sigurnosti.

STANDARD (120) Žrtvi trgovine ljudima čija je lična sigurnost u visokom riziku treba osigurati pohađanje nastavnih časova unutar skloništa kako bi neometano nastavila svoje obrazovanje. Kada se nivo rizika smanji, žrtva trgovine ljudima treba da ima priliku pohađati formalne i neformalne nastavne časove izvan skloništa.

STANDARD (121) Kada god je to moguće, žrtva trgovine ljudima nastavlja svoje obrazovanje u obrazovnoj ustanovi u koju je išla prije nego je postala žrtva trgovine ljudima, pod uvjetom da ne postoji rizik za njenu sigurnost.

STANDARD (122) Žrtva trgovine ljudima koja je prije nego što je postala žrtva redovno pohađala obrazovanje, a koja se nalazi u visokom sigurnosnom riziku, ima mogućnost pohađanja instruktivne nastave u skloništu te vanrednog polaganja nastavnih razreda u najbližoj odgovarajućoj obrazovnoj ustanovi, bez naknade.

STANDARD (123) Žrtvi trgovine ljudima koja je prijevremeno napustila formalno obrazovanje, tamo gdje je to moguće, treba pružiti priliku za pohađanje odgovarajućeg neformalnog obrazovanja, u skladu s njenim potencijalima i interesom.

STANDARD (124) Žrtvi trgovine ljudima koja je nepismena dostupni su programi opismenjavanja, bez naknade.

STANDARD (125) Kada formalno obrazovanje nije moguće, žrtva trgovine ljudima ima mogućnost da se uključi u program cjeloživotnog učenja u skloništu, ili putem programa partnerskih pružalaca obrazovnih usluga kada je smještena izvan skloništa.

STANDARD (126) Udžbenike, školski materijal i školsku uniformu za žrtvu trgovine ljudima osigurava sklonište, odnosno mjesni nadležni organ starateljstva ako je žrtva zbrinuta izvan skloništa.

STANDARD (127) Obrazovni plan i napredak žrtve trgovine ljudima evidentira se u spis predmeta.

Dodatna briga za djecu

STANDARD (128) Besplatno i bezuvjetno obrazovanje osigurano je pod istim uvjetima za svu djecu, domaće i strane žrtve trgovine ljudima, u skladu s važećim pravnim propisima. Djeci žrtvama trgovine ljudima pruža se obrazovanje u razumnom roku kako bi se olakšao njihov oporavak, poboljšao njihov osjećaj vrijednosti i pomoglo djetetu da preuzme kontrolu nad svojim životom i budućnošću.

STANDARD (129) Dijete žrtva trgovine ljudima, roditelj/staratelj, institucije za zaštitu djece i osoblje skloništa zajedno odlučuju da li je dijete žrtva spremno pristupiti određenim obrazovnim aktivnostima ili formalnom obrazovnom sistemu. To će zavisiti od psihološkog stanja djeteta žrtve, njegovog poznavanja lokalnog jezika, njegovog prethodnog obrazovanja i očekivane dužine boravka u skloništu.

STANDARD (130) Obrazovni napredak djeteta žrtve trgovine ljudima prati se u kontinuitetu, kako bi se pravovremeno prepoznale poteškoće s kojima se dijete žrtva može susresti u školi i poduzele preventivne mjere da se to spriječi.

STANDARD (131) U slučajevima vjerovatnoće da će dijete žrtva trgovine ljudima biti vraćeno u državu porijekla ili

uobičajenog boravka u vrlo kratkom roku (npr. 1 ili 2 mjeseca), treba uložiti napore na pripremi njegove obrazovne integracije u državu povratka. Takvi naponi uključuju, naprimjer, upis djeteta žrtve u školu ili njegovo stručno osposobljavanje, pripremni rad s roditeljima/starateljima da olakšaju njegovu integraciju u školi, osiguranje školarine za dijete, prijevoza i sl.

STANDARD (132) Pružaoци usluga treba da promoviraju pristup djeteta žrtve trgovine ljudima slobodnim aktivnostima, uključujući igre i rekreacijske aktivnosti primjerene njegovoj dobi, zrelosti i interesima. Ovo je posebno važno za djecu žrtve za koje postoji vjerovatnoća da će uskoro biti vraćena u državu porijekla ili državu uobičajenog boravka. Takve aktivnosti treba ponuditi unutar objekta smještaja ili u zajednici kada je to prikladno, i trebali bi imati za cilj olakšavanje dječije komunikacije i interakcije s vršnjacima i lokalnom zajednicom.

6.2.4.4. Stručno osposobljavanje i usmjeravanje žrtava trgovine ljudima

STANDARD (133) Žrtvi trgovine ljudima treba osigurati odgovarajuće obuke/kurseve koji će joj pomoći u njenom profesionalnom razvoju i omogućiti joj da bude zaposlena i integrirana u zajednicu.

STANDARD (134) Kapacitete, potrebe i interese žrtve trgovine ljudima treba procijeniti u odnosu na njen profesionalni razvoj i ekonomsko osnaživanje. Ovo vrednovanje treba obaviti osoblje skloništa, a izvan skloništa ovu procjenu trebao bi obaviti voditelj slučaja iz nadležnog organa starateljstva.

STANDARD (135) Nadležni organ starateljstva i sklonište dužni su identificirati postojeće prilike za uključivanje žrtve trgovine ljudima u aktivnosti za njen profesionalni razvoj i omogućiti realizaciju ovih aktivnosti identificiranjem mogućih resursa/programa za osiguranje potrebnih materijala za obuke/kurseve.

STANDARD (136) Ekonomska nezavisnost je osnovni uvjet za potpunu i održivu reintegraciju žrtve trgovine ljudima. Postojeći javni programi zapošljavanja i samozapošljavanja su naklonjeni i afirmativni za žrtve trgovine ljudima, uz davanje posebnih stimulativnih mjera za poslodavce koji ih zapošljavaju.

STANDARD (137) Nadležne institucije i ovlaštene organizacije podržavaju žrtvu trgovine ljudima u zapošljavanju ili samozapošljavanju, u skladu s njenom kvalifikacijom, uključivanjem u profesionalnu podršku ili obuku i osiguravanjem odgovarajuće dokumentacije za razvijanje poslovnih (biznis) planova u slučajevima da su identificirani mogući donatori.

STANDARD (138) Individualni plan za žrtvu trgovine ljudima treba da uključi njeno stručno usavršavanje i ekonomsku nezavisnost, uzimajući u obzir njene sposobnosti, vještine, starost, snage i slabosti. Ovaj plan priprema voditelj slučaja u koordinaciji sa žrtvom trgovine ljudima koja boravi unutar ili izvan skloništa.

STANDARD (139) Uključivanje žrtve trgovine ljudima u stručno usavršavanje/kurseve i planove ekonomske nezavisnosti ne smije započeti bez njenog pristanka, odnosno pristanka roditelja/staratelja ako je žrtva osoba s umanjenom poslovnom sposobnošću.

STANDARD (140) Strana žrtva trgovine ljudima ima pristup tržištu rada u skladu s važećim propisima.

6.2.4.5. Pravna pomoć i naknada štete žrtvama trgovine ljudima

STANDARD (141) Žrtva trgovine ljudima ima pravo i mogućnost korištenja besplatne pravne pomoći i savjetovanja tokom razgovora s predstavnicima nadležnih institucija, tokom daljnjeg procesa ukazivanja pomoći, zbrinjavanja i reintegracije i tokom odvijanja krivičnog, građanskog ili upravnog postupka. Pravna pomoć uključuje i pružanje stručne pomoći koja se odnosi na ostvarivanje socijalne i zdravstvene zaštite, odštete i drugih prava.

STANDARD (142) Pravno savjetovanje i besplatna pravna pomoć žrtvama trgovine ljudima osigurana je u skladu s važećim zakonodavnim okvirom. Prilikom poduzimanja bilo kakvih radnji sa žrtvom, što uključuje i razgovor, sve nadležne institucije i ovlaštene organizacije su osigurale prisustvo pravnog savjetnika, poštujući prava žrtve.

Besplatna pravna pomoć žrtvama trgovine ljudima osigurana je posredstvom Ministarstva pravde BiH, pravne službe organa starateljstva, centara za pružanje besplatne pravne pomoći, ovlaštenih nevladinih organizacija za pružanje besplatne pravne pomoći ili ostalih dostupnih vidova besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini.

STANDARD (143) Pravni savjeti i pravna pomoć koja se pruža žrtvama trgovine ljudima su besplatni, efikasni, održivi i vjerodostojni.

STANDARD (144) Žrtva trgovine ljudima ima pravo razumjeti i biti razumljiva u krivičnom postupku, primati informacije na razumljiv način, uzimajući u obzir lične karakteristike žrtve poput invaliditeta i jezika.

STANDARD (145) Žrtva trgovine ljudima je prevodilački ili lingvistički potpomognuta za podnošenje prijave za krivično djelo trgovine ljudima ako ne razumije ili ne govori jezik nadležne institucije. Žrtvi koja je podnijela formalnu prijavu za krivično djelo trgovine ljudima osigurana je pisana potvrda o podnošenju njene prijave koju izdaje nadležna institucija koja je prijavu zaprimila, navodeći osnovne činjenice predmetnog krivičnog djela. Ako žrtva trgovine ljudima ne razumije ili ne govori jezik nadležne institucije, osigurano je besplatno prevođenje pisane potvrde, ako to ona zatraži, na jeziku koji razumije.

STANDARD (146) Žrtva krivičnog djela trgovine ljudima, počinjenog u državi različitoj od one u kojoj ima boravište, može podnijeti prijavu nadležnim institucijama države boravišta ako to ne može učiniti u državi u kojoj je počinjeno krivično djelo ili ako to tamo ne želi učiniti. Nadležna institucija kojoj je žrtva podnijela prijavu bez odgađanja proslijeđuje prijavu nadležnoj instituciji u državi u kojoj je počinjeno krivično djelo, ako nadležnost za pokretanje postupka nije iskoristila nadležna institucija u Bosni i Hercegovini u kojoj je podnesena prijava.

STANDARD (147) Žrtva trgovine ljudima treba biti obaviještena, bez nepotrebnog odgađanja, o pravu na dobivanje informacija u krivičnom postupku pokrenutom na osnovu prijave za krivično djelo koje je pretrpjela, ima pravo da na osnovu zahtjeva dobije informacije koje se odnose na odluke o nepokretanju ili obustavljanju istrage protiv počinioaca, sve informacije o podizanju optužnice, vremenu, mjestu i datumu suđenja te o konačnoj presudi.

STANDARD (148) Žrtva trgovine ljudima se bez nepotrebnog odgađanja obavještava ako je optužen/okrivljeni oslobođen ili je pobjegao iz pritvora, odnosno zatvora.

STANDARD (149) Žrtva trgovine ljudima ima pravo na odluku o kompenzaciji za pretrpljene povrede nastale kao posljedica krivičnog djela trgovine ljudima, od izvršioca krivičnog djela, u razumnom roku. Informacije o mogućnostima traženja odštete, načinu podnošenja zahtjeva i pratećoj dokumentaciji dostupne su žrtvi trgovine ljudima od prvog kontakta s nadležnom institucijom, na jeziku koji razumije. Naknada štete je novčana i pokriva materijalnu (troškovi liječenja, izgubljena zarada, gubitak izdržavanja što se tiče izdržavanih osoba i sl.) i nematerijalnu štetu (za pretrpljenu bol i patnju) koju je pretrpjela žrtva trgovine ljudima.

STANDARD (150) O imovinskom zahtjevu za naknadu štete prvenstveno se odlučuje u krivičnom postupku, u cijelosti i u razumnom roku. S ciljem ostvarivanja odštetnog zahtjeva, žrtva trgovine ima pravo na besplatnu pravnu pomoć nadležne institucije ili ovlaštene organizacije za pružanje besplatne pravne pomoći, u obimu koji je utvrđen zakonima o pružanju besplatne pravne pomoći i krivičnom procesnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini.

STANDARD (151) Uvijek kada je to moguće, restitucija treba da bude pravična prema žrtvama trgovine ljudima, njihovim porodicama, osobama koje izdržava, a izvršava je pravosnažno osuđeni počinilac ovog krivičnog djela.

Dodatna briga za djecu

STANDARD (152) Pravni stručnjaci koji pružaju pravnu pomoć djeci treba da poznaju relevantno domaće zakonodavstvo i procedure, dječija prava, faze u razvoju djeteta i način komuniciranja s djecom.

STANDARD (153) Pouzdane i relevantne informacije u pravnom postupku djetetu žrtvi trgovine ljudima treba pružati direktno, jednostavnim i prilagođenim jezikom, kako bi ono moglo donijeti odluku. Takav pristup treba primjenjivati uvijek, čak i u situacijama kada dijete nije donosilac odluke.

STANDARD (154) U svim sudskim i vanskudskim postupcima dijete žrtva trgovine ljudima je zaštićeno od štete, uključujući zastrašivanje, represivno ponašanje i sekundarnu viktimizaciju.

STANDARD (155) Djetetu žrtvi trgovine ljudima, stranom državljaninu, odmah je osigurano prisustvo pravnog savjetnika.

STANDARD (156) Pravni savjetnik djeteta žrtve trgovine, stranog državljanina, treba upoznati dijete žrtvu i objasniti mu odluku ili presudu na jeziku koji je prilagođen djetetovom nivou razumijevanja i dati potrebne informacije o mogućim mjerama koje se mogu poduzeti, poput žalbe ili nezavisnih mehanizama pritužbe.

STANDARD (157) Adekvatno zastupanje i pravo na zastupanje djeteta žrtve trgovine ljudima, nezavisno od roditelja/staratelja, zagarantirano je posebno u postupcima gdje su roditelji/staratelji i članovi porodice optuženi za krivično djelo trgovine ljudima.

STANDARD (158) Sudski i vanskudski postupci koji uključuju djecu su hitnog karaktera radi osiguravanja brzog djelovanja i zaštite najboljeg interesa djeteta žrtve, uz poštovanje vladavine prava.

6.2.5. Repatrijacija žrtava trgovine ljudima

STANDARD (159) Domaćoj žrtvi trgovine ljudima ili žrtvi koja je imala stalni boravak u BiH u vrijeme ulaska na teritoriju druge države gdje je identificirana kao žrtva trgovine ljudima, vodeći računa o pravima, sigurnosti i dostojanstvu žrtve, omogućit će se i prihvatiti njen povratak u BiH, bez nepotrebnog ili neopravdanog odgađanja. Da bi se olakšao

povratak žrtve trgovine ljudima, na zahtjev države gdje je žrtva identificirana, nadležna institucija izdaje putnu ispravu ili neku drugu potvrdu koja je žrtvi potrebna za putovanje i ponovni ulazak na njenu teritoriju.

STANDARD (160) Povratak žrtve trgovine ljudima stranog državljanina u državu porijekla ili državu uobičajenog boravka ili u državu koja je prihvata realizira se uz dužno poštovanje prava, sigurnosti i dostojanstva žrtve, kao i statusa eventualnog pravnog postupka koji se odnosi na činjenicu da se radi o žrtvi, i po mogućnosti taj povratak bi trebalo da bude dobrovoljan. Dobrovoljni povratak punoljetne žrtve trgovine ljudima koja se nalazi pod starateljstvom moguć je samo uz pristanak staratelja žrtve.

STANDARD (161) Žrtva trgovine ljudima strani državljanin ne može biti vraćena u državu porijekla u kojoj postoji ozbiljan rizik da će ona biti izložena mučenju ili drugom nečovječnom ili ponižavajućem postupanju, progonu ili teškim oblicima kršenja ljudskih prava. U situacijama kada bi repatrijacija teško ugrozila ili povrijedila osnovna prava žrtve trgovine ljudima i članova njene porodice, treba da se razmotre alternative repatrijaciji, kao što je npr. odobrenje stalnog boravka ili preseljenja u drugu sigurnu zemlju.

STANDARD (162) Slobodnu volju o dobrovoljnom povratku žrtva trgovine ljudima izražava u pisanom obliku, potpisivanjem posebnog obrasca o dobrovoljnom povratku na maternjem jeziku.

STANDARD (163) Nadležni organ ili ovlaštena organizacija koja provodi postupak repatrijacije razvija individualni plan repatrijacije za žrtvu trgovine ljudima, koji minimalno sadrži: plan putovanja, asistencije u odlasku, tranzitu, prijemu, pribavljanju putnih isprava, mišljenje lekara o sposobnosti žrtve trgovine ljudima za povratak te koordinaciju ostalih pojedinosti. Ove informacije moraju biti sačuvane u dosjeu žrtve.

STANDARD (164) Individualni plan repatrijacije za žrtvu trgovine ljudima urađen je nakon procjene rizika povratka za žrtvu, uz učešće svih institucija i ovlaštenih organizacija koje su nadležne i uključene u postupak repatrijacije. S planom repatrijacije žrtve trgovine ljudima upoznati su minimalno: Granična policija BiH, Služba za poslove sa strancima, ovlaštena organizacija u kojoj je žrtva trgovine ljudima smještena i granična policija zemlje u kojoj se vrši njen povratak.

STANDARD (165) Žrtva trgovine ljudima je pravovremeno i na prilagođen način informirana o svom individualnom planu repatrijacije i provođenju svih planiranih aktivnosti kako bi se održao kod nje osjećaj sigurnosti i povjerenja u proces repatrijacije. Žrtvi trgovine ljudima treba da budu dostupne sve informacije o državnim organima, ustanovama, službama i ovlaštenim organizacijama za podršku u državi u koju se ona vraća.

STANDARD (166) Nadležni organi i organizacije moraju najaviti repatrijaciju žrtve trgovine ljudima državama tranzita i državama porijekla.

Dodatna briga za djecu

STANDARD (167) Dijete žrtva trgovine ljudima koje je državljanin treće zemlje, bez pratnje roditelja/ staratelja, ima pravo na povratak u državu porijekla ili uobičajenog boravka ili u državu koja ga prihvata. Povratak u zemlju ili mjesto porijekla ili državu koja ga prihvata organizira se samo ako je takav povratak u najboljem interesu djeteta, što uključuje i uvjerenje da će se dijete žrtva trgovine ljudima vratiti u

biološku, srodničku ili hraniteljsku porodicu, imenovanom staratelju ili u odgovarajući vaninstitucionalni smještaj ili ustanovu socijalne zaštite. Argumenti koji se ne zasnivaju na pravima, poput onih koji se odnose na migracijsku politiku, ne mogu nadvladati razmatranja najboljeg interesa djeteta.

STANDARD (168) Dijete žrtva trgovine ljudima neće biti vraćeno u državu porijekla ili uobičajenog boravka ili u državu koja ga prihvata ako postoji opravdana sumnja, a nakon procjene rizika i sigurnosti, da postoje razlozi da povratak djeteta žrtve ugrožava njegovu sigurnost ili sigurnost članova njegove porodice.

STANDARD (169) Povratak djeteta žrtve trgovine ljudima je unaprijed koordiniran između države ili mjesta u kojem se dijete žrtva nalazi i države ili mjesta porijekla, a po potrebi su uključene i zemlje tranzita.

STANDARD (170) O povratku u državu ili mjesto porijekla treba razmišljati samo kada se može dogovoriti sigurno spajanje porodice ili kad je, u konsultaciji s nadležnim institucijama u državi ili mjestu porijekla s nadležnom vladinom ustanovom ili ovlaštenom nevladinom organizacijom, dogovorena mogućnost i način pružanja trenutne zaštite i pomoći djetetu žrtvi trgovine ljudima po njegovom dolasku.

STANDARD (171) Pri određivanju trajnog rješenja, od djeteta žrtve trgovine ljudima traži se da iznese svoje mišljenje u pogledu svoje budućnosti, uključujući i njegovu volju da se vrati u svoju državu ili mjesto porijekla, odnosno uobičajenog boravka. U svakom slučaju, djetetova razvojna mentalna zrelost mora se odrediti, uzimajući u obzir njegove lične, porodične i kulturološke pozadine.

STANDARD (172) Država će uspostaviti postupak koji će osigurati da dijete žrtvu trgovine ljudima u državi porijekla ili uobičajenog boravka prihvati staratelj kojeg imenuje nadležno tijelo u državi porijekla ili uobičajenog boravka, i/ili roditelji djeteta.

STANDARD (173) Povratak djeteta žrtve trgovine ljudima u državu porijekla ili državu uobičajenog boravka ili državu koja ga prihvata odvija se u pratnji imenovanog staratelja djeteta u državi u kojoj je dijete identificirano kao žrtva trgovine ljudima i predaje se staratelju u državi porijekla. U koordinaciji s nadležnim institucijama države ili odredišnog mjesta, staratelj prati dijete koje se vraća u svoju državu ili mjesto porijekla do smještaja u nadležnu ustanovu i/ili do roditelja djeteta.

STANDARD (174) Tokom cijelog postupka repatrijacije djetetu žrtvi trgovine ljudima dostupna je medicinska i psihološka pomoć i zaštita.

6.2.6. Reintegracija žrtava trgovine ljudima

STANDARD (175) Reintegracija u zajednici je krajnji cilj procesa pružanja podrške žrtvi trgovine ljudima i zavisi od njene odluke. Žrtva trgovine ljudima može izabrati da se ponovo integrira u svoju porodicu ili novu porodicu ili u novu zajednicu.

STANDARD (176) Procjene rizika za povratak žrtve trgovine ljudima u svoju porodicu i zajednicu treba da budu provedene što je prije moguće, kako bi se utvrdila izvodljivost ponovne integracije žrtava trgovine u matičnu zajednicu.

STANDARD (177) Rezultat procjene rizika koristi se za identificiranje pogodnih i djelotvornih sredstava podrške žrtvama trgovine ljudima i kao doprinos prilikom izrade plana reintegracije.

STANDARD (178) Proces reintegracije započinje nakon završetka postupka procjena stanja žrtve trgovine ljudima kao i

mjesta reintegracije. Procjena se provodi da bi se osigurala sigurnost žrtve u mjestu njenog prebivališta.

STANDARD (179) Organ starateljstva u saradnji s nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama osigurava razvojni plan reintegracije za žrtvu trgovine ljudima. Ona se potiče na aktivno učešće u razvoju vlastitog plana reintegracije.

STANDARD (180) Sve mjere i aktivnosti uključene u planove za reintegraciju usredotočene su na potrebe žrtve trgovine ljudima, koje se redovno konsultiraju i informiraju o svim aktivnostima i mjerama.

STANDARD (181) Planovi reintegracije izrađuju se uz učešće svih povezanih službi pružalaca usluga i redovno se reevaluiraju i ažuriraju kako bi se prilagodili svim promjenama.

STANDARD (182) Pružaoci usluga svjesni su da reintegracija može pokrenuti kriznu situaciju i prate reintegraciju kako bi utvrdili postoje li potrebe za dodatnim uslugama i podrškom. Direktno osoblje za podršku i pružaoci usluga vrše vlastite procjene stanja kvaliteta usluge koja se pruža žrtvama trgovine ljudima na osnovu minimalnih standarda za pružanje te usluge.

STANDARD (183) Individualni plan reintegracije žrtve trgovine ljudima sadrži detalje o svrsi, izazovima, procedurama i vremenu pružanja usluge, što uključuje najmanje: plan za zdravstveno osiguranje koji uključuje sve segmente zdravstvene zaštite, školovanje, doškolovanje, prekvalifikaciju i profesionalno osposobljavanje, pomoć i posredovanje pri zapošljavanju, zaštitno stanovanje i zbrinjavanje u skladu s uzrastom žrtve trgovine, kontinuirani nadzor za određeni period koji uključuje i psihosocijalnu pomoć i podršku, pomoć pri ostvarivanju prava na oštetu, te sve druge vrste pomoći i podrške zavisno od konkretnog slučaja.

Dodatna briga za djecu

STANDARD (184) Organ starateljstva osigurava da svako dijete žrtva trgovine ljudima ima zakonskog staratelja s kojim obavlja pojedinačne procjene za dijete žrtvu, kako bi se osigurala odgovarajuća i personalizirana zaštita i izbjeglo ponovno viktimiziranje, stigmatizacija i marginalizacija djeteta žrtve.

STANDARD (185) Pružaoci usluga u zajednici redovno prate i ocjenjuju sigurnost životnog mjesta i dobrobiti za dijete žrtvu trgovine ljudima.

STANDARD (186) Kada je potrebno, porodici djeteta žrtve trgovine ljudima ponudit će se pomoć u obliku savjetovanja, obuke za roditeljstvo i za projekte ekonomskog osnaživanja.

STANDARD (187) Djetetu žrtvi trgovine ljudima osiguran je nastavak obrazovanja. Organ starateljstva u saradnji s obrazovnom ustanovom koju dijete žrtva pohađa osigurava održivost djeteta u obrazovnom procesu.

STANDARD (188) Sveobuhvatan pristup i intervencija u procesu reintegracije djeteta žrtve trgovine ljudima podrazumijevaju najmanje: uključivanje djeteta u obrazovni proces, osiguranje okupacijske aktivnosti i sadržaja slobodnog vremena u skladu s djetetovim interesima, učenje i usvajanje socijalnih i komunikacijskih vještina, postepeno uključivanje djeteta u sadržaje koje nudi lokalna zajednica, te u druženje i kontakte s vršnjacima, osiguravanje kontinuirane psihosocijalne podrške djetetu, izgradnju povjerenja u vlastite sposobnosti, samostalnost, sigurnost i samopouzdanje, izgradnju povjerenja prema okolini, osiguravanje kontakta s porodicom ili spajanje s porodicom (za djecu strane državljanke) ako to nije u suprotnosti

s njihovom dobrobiti, te brige, razumijevanja i primjerenog nadzora.

7. Provedba i evaluacija MS-a

S obzirom na kompleksnost minimalnih standarda za pružanje podrške žrtvama trgovine ljudima i veliki broj uključenih institucija u Bosni i Hercegovini, izuzetno je važno osigurati praćenje primjene MS-a kako bi se procijenio i dopunio u narednom periodu te na taj način unaprijedila podrška žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini.

Najkompleksnija faza je **izrada indikatora za praćenje provedbe MS-a**. Jedna od faza nadzora jest **uspostava interesornog tima eksperata za praćenje primjene MS-a** (u daljnjem tekstu: ITEMS), u čijem sastavu bi bili stručni članovi imenovani ispred ključnih institucija, akademske zajednice, uključujući i predstavnike civilnog društva.

Druge faze nadzora uključuje kreiranje indikatora koje vrši ITEMS, prikupljanje podataka putem Ministarstva za ljudska prava i **izradu izvještaja o provođenju MS-a** svake dvije godine, koji uključuje i preporuke za sve nadležne institucije koje u skladu sa svojim nadležnostima pružaju podršku žrtvama trgovine ljudima.

Obuke i edukacije treba da sadrže module za obuku (disciplinarnu i interdisciplinarnu) koji se odnose na uočene probleme u provođenju MS-a, a čije rješavanje zahtijeva jačanje profesionalnih kompetencija za sve uključene profesionalce. Plan obuka sačinjava se za dvogodišnji period i prati ciklus izvještavanja.

Osiguravanje dinamike unapređenja i primjene MS-a ostvaruje se putem organiziranja najmanje dva ciklusa edukacija u jednoj godini u saradnji s organizacijama civilnog društva, agencijom za državnu službu te centrima za obuku sudija i tužilaca.

U okviru Odluke o usvajanju Minimalnih standarda za podršku žrtvama trgovine ljudima, posebno djeci, u Bosni i Hercegovini, regulirat će se i način uspostave i zaduženja ITEMS-a.

BIBLIOGRAFIJA:

Ured Ujedinjenih naroda za drogu i kriminal, Smjernice za međunarodnu saradnju - Trgovina ljudima i krijumčarenje migranata (2010).

Liliana Sorrentino, Kratak vodič i indikatori za identifikaciju žrtava trgovine ljudima u BiH (2017).

UNODC, Anti-Human Trafficking Manual for Criminal Justice Practitioners, Module 2: Indicators of trafficking in persons.

FEI, Guidelines for the First Level Identification of Victims of Trafficking in Europe, 2013. (Smjernice za prepoznavanje na prvom nivou žrtava trgovine ljudima u Evropi, 2013).

Ministry of Labour and Social Protection of the Republic of Moldova, Guidelines for the identification of victims and potential victims of trafficking in human beings, 2012.

Muratbegović, E., Đuderija, S., Jurić, M., Poturković, M. i Bajramović, M. (2017), Socijalna i ljudska prava ranjivih grupa - Vodič za profesionalce.

Agencija Evropske unije za osnovna prava (FRA - Fundamental Right Agency) i Vijeće Evrope, Priručnik o pravima djeteta u evropskom pravu (2015).

European Commission, DG Home Affairs (2013), Guidelines for the identification of victims of trafficking in human beings, Especially for Consular Services and Border

Guards, Luxembourg: Publications Office of the European, doi: 10.2837/33462.

Hrvatski Crveni krst (2017), Pomoć i zaštita žrtava trgovine ljudima - Vodič za pomagače, Zagreb: hrvatski Crveni krst.

Univerzitet u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Trgovina djecom – Priručnik za stručnjake, dostupno na: https://cnzd.org/uploads/document/attachment/96/Prirucnik3_trgovanje_djecom.pdf

Agencija za osnovna prava Evropske unije, Starateljstvo nad djecom kojoj je uskraćena roditeljska briga - Priručnik za poboljšanje sistema starateljstva radi ispunjavanja posebnih potreba djece žrtava trgovine, Luxembourg: Publications Office of the European, doi: 10.2811/359431.

South Asia Regional Initiative/Equity Support Program (SARI/Equity), Regional Action Forum on Strengthening the Care of Survivors/Victims of Trafficking and Other Forms of Violence, Minimum Standards of Care and Support for the Victims of Trafficking and Other Forms of Violence in South Asia.

The Anti-Human Trafficking Stakeholders consultative Group (2012), Minimum Standard Guidelines on protection of Victims of Trafficking (VoTs) - Zambia.

The Government of Kosovo, Minimum Standards of Care for Victims of Trafficking.

Ministarstvo sigurnosti BiH, Smjernice za postupanje regionalnih nadzornih timova za borbu protiv trgovine ljudima.

Grupa autora (2008), Priručnik - Direktna asistencija žrtvama trgovine ljudima u BiH, Međunarodna organizacija za migracije, Misija u BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalnih migracija BiH.

Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta - Vodič za profesionalce (2018), Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Analiza opasnosti i kritičnih kontrolnih tačaka (HACCP) za pristup sigurnosti hrane koju je razvila Organizacija za prehranu i poljoprivredu UN-a (FAO).

Analitičko mišljenje Evropske komisije za članstvo Bosne i Hercegovine u Evropskoj uniji za 2019. godinu.

Milanović, L., Perišić, M., Milić, M. (2016), Standardne operativne procedure – zaštita djece izbjeglica/migranata (Srbija).

Ariadne mreža protiv trgovine ljudima u Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi, Regionalne smjernice za identifikaciju žrtava trgovine ljudima.

Međunarodni forum solidarnosti – EMMAUS, Promoviranje pristupa usmjerenog na žrtve u predmetima trgovine ljudima – Analiza pravnog okvira u Bosni i Hercegovini (juli 2015).

1. PRAVNI I DRUGI IZVORI

1.1. Međunarodni dokumenti:

Konvencija protiv transnacionalnog organiziranog kriminala UN-a ("Službeni glasnik BiH", br. 3/02), Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom, koji dopunjava Konvenciju protiv transnacionalnog organiziranog kriminala UN-a, Palermo, 12-15. decembra 2000. godine ("Službeni glasnik BiH" - Međunarodni ugovori, br. 6/2001).

Odluka o ratifikaciji Konvencije broj 29 o prinudnom radu, Međunarodna organizacija rada ("Službeni glasnik BiH" - Međunarodni ugovori, broj 6/18).

Međunarodna organizacija rada, Konvencija broj 182 o najgorim oblicima iskorištavanja dječijeg rada ("Službeni glasnik BiH" - Međunarodni ugovori, broj 3/01).

Konvencija o pravima djeteta UN-a ("Službeni glasnik BiH" - Međunarodni ugovori, broj 5/02).

Fakultativni protokol o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji ("Službeni glasnik BiH" - Međunarodni ugovori, broj 5/02).

Komitet za prava djeteta UN-a (2005), Opći komentar br. 6 o postupanju prema djeci bez pratnje izvan država porijekla. (GENERAL COMMENT No. 6 - Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin).

Deklaracija UN-a o osnovnim principima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći (A/RES/40/34).

Rezolucija Generalne skupštine UN-a br. 60/147 o osnovnim principima i smjernicama u vezi s pravom na pravni lijek i odštetu za žrtve teških kršenja međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima i ozbiljnog kršenja međunarodnog humanitarnog prava/UN General Assembly, Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Violations of International Human Rights and Humanitarian Law, doc. 60/147, 16. decembar 2005, principi 12(d), 13, 15-24.

Smjernice UNHCR-a za određivanje najboljeg interesa djeteta (2008), dostupno na: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5a816e484>

Smjernice UN-a o pravosuđu u stvarima koje uključuju djecu žrtve i svjedoke krivičnih djela, 22. juli 2005, E/RES/2005/20.

UNICEF, Smjernice za zaštitu prava djece žrtava trgovine ljudima u Evropi (2006) https://www.unicef.org/protection/Unicef_Victims_Guidelines_en.pdf

Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama ("Službeni glasnik BiH" - Međunarodni ugovori, broj 6/99).

Konvencija Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima ("Službeni glasnik BiH" - Međunarodni ugovori, broj 14/2007).

Konvencija Vijeća Evrope za zaštitu pojedinaca pri automatskoj obradi ličnih podataka, Evropski ugovori, ETS br. 108, Strasbourg, 28. januar 1981.

Evropska Konvencija o davanju naknade žrtvama nasilnih zločina, Strasbourg, 24. novembar 1983. godine.

Direktiva 2011/93/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 13. 12. 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječije pornografije te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP, "Službeni list Evropske unije", L 335/1 od 17. 12. 2011, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0093&from=HR>

Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. 10. 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, "Službeni list Evropske unije", L 315/57 od 14. 11. 2012, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=en>

Direktiva Vijeća 2004/80/EZ od 29. aprila 2004. o naknadi žrtvama krivičnih djela, "Službeni list Evropske unije", L 261/15 od 6. 8. 2004. godine, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0080&from=HR>

Smjernice za promoviranje i zaštitu prava djeteta EU-a (2007), dostupne na: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/rights-child/index_en.htm

Smjernice Komiteta ministara Vijeća Evrope o pravosuđu prilagođenom djeci (2010), dostupne na: WWW.COE.INT

1.2. Domaći propisi

1. Zakon o zabrani diskriminacije ("Službeni glasnik BiH", br. 59/09 i 66/16)
2. Zakon o strancima ("Službeni glasnik BiH", broj 88/15)
3. Zakonom o azilu BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 11/16 i 16/16)
4. Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 66/07)
5. Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima ("Službeni glasnik BiH", broj 79/16)
6. Krivični zakon BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 3/2003 i 32/2003 - Ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015 i 35/2018)
7. Krivični zakon FBiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 36/2003, 21/2004 - Ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017)
8. Krivični zakonik RS ("Službeni glasnik RS", br. 64/17 i 104/18)
9. Krivični zakon BD BiH - prečišćeni tekst ("Službeni glasnik BD BiH", broj 13/17)
10. Zakon o krivičnom postupku BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 3/2003 i 32/2003 - Ispr., 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 29/2007, 53/2007, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 53/2009 - dr. zakon, 93/2009, 72/2013 i 65/2018)
11. Zakon o krivičnom postupku FBiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 35/2003 i 56/2003 - Ispr., 78/2004, 28/2005, 55/2006, 27/2007, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013 i 59/2014)
12. Zakon o krivičnom postupku RS ("Službeni glasnik RS", br. 53/2012, 91/2017 i 66/2018)
13. Zakon o krivičnom postupku BD BiH ("Službeni glasnik BD BiH", broj 34/2013 - prečišćeni tekst, 27/2014, 3/2019 i 16/2020)
14. Zakon o obligacionim odnosima Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske - prečišćeni tekst, "Službeni list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89; "Službeni list RBiH", br. 2/92, 13/93 i 13/94; "Službeni glasnik RS", br. 17/93 i 3/96.
15. Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije ("Službeni glasnik BiH", br. 103/09 i 58/13, u daljnjem tekstu Zakon o Agenciji)
16. Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju u institucijama BiH ("Službeni glasnik BiH", broj 100/13)
17. Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službeni glasnik RS", br. 13/2010, 61/2013 i 68/2020)
18. Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službene novine Federacije BiH", broj 7/2014)
19. Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 44/2011)
20. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka ("Službeni glasnik BiH", br. 3/03, 21/03, 61/04 i 55/05)
21. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka ("Službene novine Federacije BiH", br. 36/2003)
22. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BD BiH ("Službeni glasnik BD BiH", br. 11/2003 i 8/2007)
23. Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku RS ("Službeni glasnik RS", br. 21/2003, 61/2004 i 55/2005)
24. Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći ("Službeni glasnik BiH", broj 53/09 i 58/13)
25. Zakon o radu ("Službeni glasnik RS", br. 1/2016 i 66/2018)
26. Zakon o radu ("Službene novine Federacije BiH", br. 26/16 i 89/18)
27. Zakon o radu Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 19/2006 - prečišćeni tekst, 19/2007, 25/2008, 20/2013, 31/2014 i 1/2015)
28. Zakon o zapošljavanju stranaca ("Službene novine Federacije BiH", broj 8/09)
29. Zakon o zapošljavanju stranaca u RS ("Službeni glasnik RS", br. 128/2014, 113/2017, 50/2018 i 31/2019)
30. Zakon o zapošljavanju stranaca u Brčko distriktu BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 15/09, 19/10 i 20/10)
31. Zakon o zdravstvenoj zaštiti ("Službene novine Federacije BiH", br. 46/10 i 75/13)
32. Zakon o zdravstvenoj zaštiti ("Službeni glasnik RS", br. 106/09 i 44/15)
33. Zakon o zdravstvenom osiguranju ("Službene novine Federacije BiH", br. 30/97, 7/02, 70/08 i 48/11)
34. Zakon o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata ("Službene novine Federacije BiH", broj 40/10)
35. Zakon o zdravstvenom osiguranju ("Službeni glasnik RS", br. 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 1/09, 39/16 - odluka Ustavnog suda, 110/16, 94/19 i 44/20)
36. Zakon o zdravstvenom osiguranju Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 52/2018 - prečišćeni tekst, 34/2019 i 16/2020)
37. Porodični zakon FBiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 35/05 i 41/05)
38. Porodični zakon RS ("Službeni glasnik RS", br. 54/02, 41/08 i 63/14)
39. Porodični zakon BD BiH ("Službeni glasnik BD BiH", broj 23/07)
40. Zakon o socijalnoj zaštiti RS ("Službeni glasnik RS", br. 37/12 i 90/16)
41. Zakon o dječijoj zaštiti RS ("Službeni glasnik RS", broj 114/17)
42. Zakon o dječijoj zaštiti Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", broj 51/11 - Prečišćeni tekst, 3/15, 21/18 i 4/19)
43. Zakon o socijalnoj zaštiti ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 01/03, 04/04, 14/07, 02/08 i 21/18)
44. Zakon o osnovama socijalne zaštite, civilnim žrtvama rata i zaštiti porodica s djecom FBiH ("Službene novine Federacije BiH", broj 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 7/14, 45/16, 19/17 i 10/18)
45. Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći u BiH ("Službeni glasnik BiH", broj 83/16)

46. Zakon o uredu za pružanje pravne pomoći ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", broj 19/07)
47. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći RS ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 120/08, 89/13 i 63/14)
48. Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći KS ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 1/12)
49. Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći BPK ("Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde", broj 2/13)
50. Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći ZDK ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", broj 1/14)
51. Zakon o pružanju pravne pomoći TK ("Službene novine Tuzlanskog kantona", broj 10/08)
52. Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći USK ("Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona", broj 22/12)
53. Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći HNK ("Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona", broj 7/13)
54. Zakon o pružanju pravne pomoći PK ("Narodne novine Županije Posavske", broj 3/10)
55. Zakon o kantonalnom zavodu za pravnu pomoć ZHK ("Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke", br. 5/08 i 4/09)

PRILOG 1.

KRIVIČNA DJELA TRGOVINE LJUDIMA U KRIVIČNIM ZAKONIMA U BOSNI I HERCEGOVINI KZBiH:

Zasnivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu

Član 185.

- (1) Ko kršeći pravila međunarodnog prava stavi drugog u ropski ili njemu sličan odnos ili ga drži u takvom odnosu, kupi, proda, preda drugoj osobi ili posreduje u kupovini, prodaji ili predaji takve osobe ili podstrekava drugog da proda svoju slobodu ili slobodu osobe koju izdržava ili se o njoj stara, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.
- (2) Ko kršeći pravila međunarodnog prava kupi, proda, preda drugoj osobi ili posreduje u kupovini, prodaji ili predaji osoba koje nisu navršile 18 godina života radi usvajanja, odstranjivanja dijelova ljudskog tijela, iskorištavanja radom ili u druge protivpravne svrhe, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina.
- (3) Ko kršeći pravila međunarodnog prava prevozi osobe koje se nalaze u ropskom ili njemu sličnom odnosu, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Međunarodna trgovina ljudima

Član 186.

- (1) Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom ovlaštenja ili utjecaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio osobu koja ima kontrolu nad drugom osobom, vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi osobu u svrhu iskorištavanja te osobe u državi u kojoj ta osoba nema prebivalište ili čija nije državljanin, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina.
- (2) Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi osobu koja nije navršila 18 godina života u svrhu iskorištavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom ili uslugama, ropstvom ili

njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili u svrhu kakvog drugog iskorištavanja u državi u kojoj ta osoba nema prebivalište ili čija nije državljanin, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje deset godina.

- (3) Ako je krivično djelo iz st. (1) i (2) ovog člana izvršila službena osoba prilikom vršenja službene dužnosti, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina.
- (4) Ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećuje, uništava putnu ili ličnu ispravu druge osobe u svrhu omogućavanja međunarodne trgovine ljudima, kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od jedne do pet godina.
- (5) Ko koristi usluge žrtve međunarodne trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.
- (6) Ako su izvršenjem krivičnog djela iz st. (1) i (2) ovog člana prouzrokovani teže narušavanje zdravlja, teška tjelesna povreda ili smrt osobe iz st. (1) i (2) ovog člana, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.
- (7) Iskorištavanje u smislu stava (1) ovog člana podrazumijeva: prostituciju druge osobe ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje.
- (8) Predmeti, prijevozna sredstva i objekti upotrijebljeni za izvršenje djela bit će oduzeti.
- (9) Na postojanje krivičnog djela međunarodne trgovine ljudima bez utjecaja je okolnost da li je osoba koja je žrtva međunarodne trgovine ljudima pristala na iskorištavanje.
- (10) Protiv žrtve međunarodne trgovine ljudima koju je počinilac krivičnog djela prisilio da učestvuje u izvršenju drugog krivičnog djela neće se voditi krivični postupak ako je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve međunarodne trgovine ljudima.

Organizirana međunarodna trgovina ljudima

Član 186a.

- (1) Ko organizira ili rukovodi grupom ili drugim udruženjem koje zajedničkim djelovanjem počinji krivično djelo iz člana 186. ovog zakona (Međunarodna trgovina ljudima), kaznit će se kaznom zatvora od najmanje deset godina ili dugotrajnim zatvorom.
- (2) Ko počinji krivično djelo u okviru grupe ili drugog udruženja iz stava (1) ovog člana ili na drugi način pomaže grupu ili udruženje, kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od najmanje deset godina.
- (3) Na pripadnika organizirane grupe ili drugog udruženja iz stava (1) ovog člana primjenjuju se odredbe člana 250. st. (4) i (5) ovog zakona (Organizirani kriminal).

Međunarodno navođenje na prostituciju

Član 187.

- (1) Ko radi zarade ili druge koristi navodi, podstiče ili namamljuje drugog na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogućiti njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga ili na bilo koji način učestvuje u organiziranju ili vođenju pružanja seksualnih usluga u državi u kojoj ta osoba nema prebivalište ili čija nije državljanin, kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.

- (2) Činjenica da se osoba koja se navodi, podstiče ili namamljuje već bavila prostitucijom ne utječe na postojanje krivičnog djela.

KZ BiH KRIJUMČARENJE OSOBA:

Krijumčarenje osoba

Član 189.

- (1) Ko u namjeri da pribavi za sebe ili drugog neku korist nedozvoljeno prevede ili omogući prevođenje jednog ili više migranata ili drugih osoba preko državne granice ili ko u tu svrhu sačini, nabavi ili posjeduje lažne putne ili lične isprave, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.
- (2) Ko vrbuje, preveze, sakrije, pruži zaštitu ili na drugi način omogući boravak krijumčarenih osoba u Bosni i Hercegovini, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.
- (3) Ako je djelo iz stavova (1) i (2) ovog člana počinjeno u sastavu organizirane grupe ili grupe za organizirani kriminal, zloupotrebom službenog položaja ili na način kojim se ugrožava život, zdravlje ili sigurnost krijumčarenih osoba ili je prema njima postupano u svrhu iskorištavanja ili na drugi nečovječan ili ponižavajući način, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina.
- (4) Kaznom iz stava (3) ovog člana kaznit će se i onaj ko djelo iz stavova (1) i (2) ovog člana počinio prema osobi koja nije navršila 18 godina života.
- (5) Ako je zbog djela iz stavova (1) i (2) ovog člana nastupila smrt jedne ili više krijumčarenih osoba, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje pet godina.
- (6) Predmeti ili prijevozna sredstva upotrijebljeni za izvršenje djela oduzet će se.

Organiziranje grupe ili udruženja za izvršenje krivičnog djela "krijumčarenja migranata"

Član 189a.

- (1) Ko organizira grupu ili drugo udruženje za izvršenje krivičnog djela iz člana 189. ovog zakona (Krijumčarenje ljudi), kaznit će se kaznom zatvora od najmanje tri godine.
- (2) Ko postane pripadnik grupe ili drugog udruženja iz stava (1) ovog člana ili na drugi način pomaže grupu ili udruženje, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje jednu godinu.
- (3) Na organizatora ili rukovodioca organizirane grupe ili drugog udruženja u čijem sastavu su djela iz stava (1) ovog člana počinjena i njihove pripadnike primjenjuju se odredbe iz člana 250. (Organizirani kriminal) ovog zakona.

KZ FBiH:

Član 210a. Trgovina ljudima

- (1) Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili utjecaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio osobu koja ima kontrolu nad drugom osobom, vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi osobu u svrhu iskorištavanja te osobe, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina.
- (2) Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi osobu koja nije navršila 18 godina života u svrhu iskorištavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom ili uslugama, prisilnim prosjačenjem, ropstvom ili njemu sličnim odnosom,

služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili kakvim drugim iskorištavanjem, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje 10 godina.

- (3) Iskorištavanje u smislu ovog člana podrazumijeva: prostituciju druge osobe ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, prisilno prosjačenje, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje.
- (4) Ako je krivično djelo iz st. (1) i (2) ovog člana izvršila službena osoba prilikom vršenja službene dužnosti, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje 10 godina.
- (5) Ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećuje, uništava putnu ili ličnu ispravu druge osobe u svrhu omogućavanja trgovine ljudima, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.
- (6) Ko koristi usluge žrtve trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.
- (7) Ako je izvršenjem krivičnog djela iz st. (1) i (2) ovog člana prouzrokovano teže narušenje zdravlja, teška tjelesna povreda ili smrt osoba iz st. (1) i (2) ovog člana, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje 10 godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.
- (8) Predmeti, prijevozna sredstva i objekti upotrijebljeni za izvršavanje djela će se oduzeti.
- (9) Na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima bez utjecaja je okolnost da li je osoba koja je žrtva trgovine ljudima pristala na iskorištavanje.
- (10) Protiv žrtve trgovine ljudima koju je počinilac krivičnog djela prisilio da učestvuje u izvršenju drugog krivičnog djela neće se voditi krivični postupak ako je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima.

Član 210b. Organizirana trgovina ljudima

- (1) Ko organizira ili rukovodi grupom ljudi, organiziranom grupom ljudi, ili grupom ljudi za organizirani kriminal koja zajedničkim djelovanjem učini ili pokuša krivično djelo iz člana 210a. (Trgovina ljudima) ovog zakona, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje 10 godina ili dugotrajnim zatvorom.
- (2) Ko učini krivično djelo u okviru grupe iz stava (1) ovog člana kaznit će se kaznom zatvora najmanje 10 godina.
- (3) Pripadnik grupe iz stava (1) ovog člana koji tu grupu ili udruženje otkrije može se osloboditi kazne.

KZ RS:

Trgovina ljudima

Član 145.

- (1) Ko silom, prijetnjom ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom ovlaštenja ili utjecaja, odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugih osoba, davanjem ili primanjem novca ili druge koristi kako bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, sakrije, primi ili drži drugu osobu, a s ciljem iskorištavanja ili eksploatacije njenog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije, korištenja u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korištenja u oružanim

- snagama ili drugih oblika iskorištavanja, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje tri godine.
- (2) Ko oduzme, zadržava, krivotvori ili uništi lične identifikacijske isprave radi vršenja djela iz stava 1. ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora od dvije do dvanaest godina.
- (3) Ako je djelo iz st. 1. i 2. ovog člana izvršeno u sastavu organizirane kriminalne grupe, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje pet godina.
- (4) Ko koristi ili omogućiti drugome korištenje seksualnih usluga ili drugih vidova eksploatacije, a bio je svjestan da je riječ o žrtvi trgovine ljudima, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.
- (5) Ako djelo iz st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana izvrši službena osoba u vršenju službe, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje osam godina.
- (6) Ako je usljed djela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda, teško narušavanje zdravlja ili smrt jedne ili više osoba, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina.
- (7) Pristanak žrtve na bilo koji oblik iskorištavanja iz stava 1. ovog člana ne utječe na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima.
- (8) Predmeti, prijevozna sredstva i objekti korišteni za izvršenje djela iz ovog člana oduzeti će se.
- (9) Protiv žrtve trgovine ljudima koju je počinitelj krivičnog djela prisilio da učestvuje u izvršenju drugog krivičnog djela neće se voditi krivični postupak ako je takvo postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima.

Trgovina djecom

Član 146.

- (1) Ko vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posređuje u prodaji, sakriva, drži ili prihvati dijete radi iskorištavanja ili eksploatacije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, pornografije, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, nezakonitog usvojenja ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korištenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorištavanja, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina.
- (2) Ko djelo iz stava (1) ovog člana izvrši primjenom sile, ozbiljne prijetnje ili drugim oblicima prinude, dovođenjem u zabludu, otmicom, ucjenom, zloupotrebom svog položaja, odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugog, davanjem novca ili druge koristi kako bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje osam godina.
- (3) Ko koristi ili omogućiti drugome korištenje seksualnih usluga ili drugih vidova eksploatacije djeteta, a bio je svjestan da je riječ o žrtvi trgovine ljudima, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina.
- (4) Ko oduzme, zadržava, krivotvori ili uništi lične identifikacijske isprave radi vršenja djela iz st. (1) i (2) ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.
- (5) Ako je djelo iz st. (1), (2), (3) i (4) ovog člana izvršeno u sastavu organizirane kriminalne grupe, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina.

- (6) Ako djelo iz st. (1), (2), (3) i (4) ovog člana izvrši službena osoba u vršenju službe, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje osam godina.
- (7) Ako je usljed djela iz st. (1) i (3) ovog člana nastupila teška tjelesna povreda, teško narušavanje zdravlja ili smrt jedne ili više osoba, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina.
- (8) Pristanak maloljetne osobe na bilo koji oblik iskorištavanja iz stava (1) ovog člana ne utječe na postojanje ovog krivičnog djela.
- (9) Predmeti, prijevozna sredstva i objekti korišteni za izvršenje djela iz ovog člana oduzeti će se.
- (10) Protiv žrtve trgovine djecom koju je počinitelj krivičnog djela prisilio da učestvuje u izvršenju drugog krivičnog djela neće se voditi krivični postupak ako je takvo postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima.

Udruživanje radi vršenja krivičnih djela trgovine ljudima i djecom

Član 147.

- (1) Ko organizira grupu ili organiziranu kriminalnu grupu za izvršenje krivičnih djela iz čl. 145. i 146. ovog zakona, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.
- (2) Ko postane pripadnik kriminalne grupe ili organizirane kriminalne grupe iz stava (1) ovog člana ili na drugi način pomaže grupu ili organiziranu kriminalnu grupu, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

KZ BDBiH:

Trgovina ljudima

Član 207a.

- (1) Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili utjecaja ili položaja bespomoćnosti, davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio osobu koja ima kontrolu nad drugom osobom, vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi osobu u svrhu iskorištavanja te osobe, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina. Iskorištavanje u smislu ovog člana podrazumijeva: prostituciju druge osobe ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje.
- (2) Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi osobu koja nije navršila 18 godina života u svrhu iskorištavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom ili uslugama, ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili kakvim drugim iskorištavanjem, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje deset godina.
- (3) Ako je krivično djelo iz stavova (1) i (2) ovog člana izvršila službena osoba prilikom vršenja službene dužnosti, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina.
- (4) Ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećuje, uništava putnu ili ličnu ispravu druge osobe u svrhu omogućavanja trgovine ljudima, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.
- (5) Ko koristi usluge žrtve trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

- (6) Ako je izvršenjem krivičnog djela iz stavova (1) i (2) ovog člana prouzrokovano teže narušenje zdravlja, teška tjelesna povreda ili smrt osoba iz stavova (1) i (2) ovog člana, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.
- (7) Predmeti, prijevozna sredstva i objekti upotrijebljeni za izvršenje djela će se oduzeti.
- (8) Na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima bez utjecaja je okolnost da li je osoba koja je žrtva trgovine ljudima pristala na iskorištavanje.
- (9) Protiv žrtve trgovine ljudima koju je izvršilac krivičnog djela prisilio da učestvuje u izvršenju drugog krivičnog djela neće se voditi krivični postupak ako je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima.

Organizirana trgovina ljudima

Član 207b.

- (1) Ko organizira ili rukovodi grupom, organiziranom grupom, ili zločinačkom organizacijom koja zajedničkim djelovanjem učini ili pokuša krivično djelo iz člana 207a. (Trgovina ljudima) ovog zakona, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje deset godina ili dugotrajnim zatvorom.
- (2) Ko počini krivično djelo u okviru grupe iz stava (1) ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje deset godina.
- (3) Ko postane pripadnik grupe iz stava (1) ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje jednu godinu.
- (4) Pripadnik grupe iz stava (1) ovog člana koji tu grupu ili udruženje otkrije može se osloboditi kazne.